РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXXIII, č. 1/2023

Першого януара 2023-го року Словацька републіка собі припомянула 30-ту рочніцю од свого выникнутя. При тій нагоді президентка Зузана Чапутова оцінила дакілько людей. Меджі нима in memoriam Миколая Ляша, бывшого председу Русиньскої оброды. Фото: А. З.

9 771339 548006 02

КУЛТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРІЯ

• Хто бы не познав нелем меджі Русинами на Словакії, але і за єй границями популарну співачку русиньскых співанок – Анну Сервіцьку, котра на концю 2022-го року ославила зо своїма любителями красный жывотный юбілей.

Мґр. Петро МЕДВІДЬ, ЛЕМ.фм

Миколай Ляш быв оцїненый Орденом Людовіта Штура

1. януара 2023 Словацька републіка собі припомянула округлу 30-ту рочніцю од свого выникнутя. Як є звыком, і тот рік з нагоды рочніцї републікы передав найвысшый конштітучный представитель републікы – презідентка, державны оцїнїня. Презідентка Словацькой републікы Зузана Чапутова тот рік оцїнила 28 особностей з области політікы, культуры, наукы, уменя, актівізму, котры зробили вызначный вклад в области культуры і шырїня доброго мена Словакії дома і в загранічу.

Участны і представителї сусїднїх держав

Святочна церемонія была тот рік з нагоды округлого юбілея Словацькой републікы дакус інакша. Брали на нїй участь і найвысшы представителї сусїднїх держав. За Чеську републіку, котра вєдно із Словакіёв до 31. децембра 1992-го року творила єдну державу, быв участный президент **Мілош Земан**, і председкыня Посланецькой снємовнї Парламенту Чеськой републікы **Маркета Пекарова Адамова**.

Польщу на церемонії репрезентовав президент **Анджей Дуда**. Участный быв і президент Австрії **Александер фан дер Беллен**. Україну як выходного сусїда Словакії представлёвала віцепремєрка **Іріна Верещук**. На святкованя 30-ой рочніцї републікы звязане з передаванём державных нагород была запрошена і мадярська президентка Каталін Новак, но подля офіціалных інформацій запрошіня не прияла з робочіх прічін.

Оцїненый і Миколай Ляш

На офіціалне святкованя дістали запрошіня і представителї русиньской народностной меншыны. Участныма были на церемонії в недїлю членове президії Округлого стола Русинів Словакії і єдночасно членове Выбору про народностны меншыны і етнічны ґрупы Рады влады Словацькой републікы про людьскы права, народностны меншыны і родову рівность – **Петро Медвідь** і **Мілан Ян Піліп**.

Потїшуючім про Русинів, нелем на Словакії, є факт, же меджі нагородженыма особностями знова быв і представитель нашого народа.

В рамках святкованя 30-ой рочніцї выникнутя Словацькой републікы нагородила президентка Зузана Чапутова Орденом Людовіта Штура III. класы русиньского актора, трібуна Баршановой революції в Пряшові і бывшого председу Русиньской оброды – Миколая Ляша.

Ляш быв нагородженый in memoriam за вынятковы заслугы о демократію і єй розвиток, як і за розвиток Словацькой републікы в области уменя і в соціалній области, главно при кодіфікації русиньского языка. Орден за Миколая Ляша перевзяла вдова по нагородженім – **Клара Ляшова**.

На церемонії было чути і русиньскый язык, бо покля ся удїлює орден in memoriam, звыкне ся, на припомнутя даной особности, пущати телевізный запис з нагородженым (котрым звычайно діспонує державна телевізія). В припадї Миколая Ляша быв презентованый урывок з Русиньского маґазіну.

ОБСЯГ

Мґр. Петро МЕДВІДЬ: Миколай Ляш быв оцїненый Орденом Людовіта Штура 1

ПгДр. Люба КРАЛЁВА, Пг.Д.: Ганка Сервіцька – шістьдесятнічка 3

Буковскый апелує на новы самосправы творити комісії на охрану меншын 6

PhDr. Mgr. Ľuba KRAĽOVÁ, Ph.D.: Rusíni na Slovensku v transformačných procesoch po roku 1989 – špecifické problémy jazykovej a národnej sebareflexie (2) 7

Мґр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД.: ПОЗДРАВЛЇНЯ РУСИНІВ на рік 2023 ч. 1 13

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгД.: Одбыв ся семінар ку Літературному конкурзу Марії Мальцовской 9 13

Міроcлав ЖОЛОБАНІЧ: Пінїженка 13

Людміла ШАНДАЛОВА: Птах на небі, Споминка, Думкы, Влак жывота, Осуде, Воякови, Бою ся, Там далеко 16

Марія ШМАЙДОВА: Під диков грушков 17

Проф. Др. Павел Роберт МАҐОЧІЙ: Споминаме на науковця-лінґвісту Василя Латту 22

Мґр. Петро МЕДВІДЬ: В Мадярську собі припомянули священомученика Теодора Ромжу 22

Мґр. Петро МЕДВІДЬ: Владыка Мілан Лах став помічным єпіскопом Братїславской Єпархії 24

Академік Павел Роберт МАҐОЧІЙ: Выголошіня честного председы СКР односно сітуації на Україні / Statement by the Honory Chairman World Congress of Rusyn on the Situation in Ukrajine 25

Новый Національный совіт Русинів є конштітуованый. Председом ся став Йоакім Рац 27

Мґр. Домініка НОВОТНА: KORENE Vira, Naďija. Любов 28

Мґр. Петро МЕДВІДЬ: Русиньскых означінь сел і міст буде веце. Влада схвалила нове наряджіня 30

Вказал ся 5. Рапорт з реализациі Польском Республиком Рамовой конвенциі про охорону национальных і етнічных меншын 31

Мґр. Петро МЕДВІДЬ: Другым віцепріматором ся став Русин – Петро Крайняк, мол. 32

Миколай Ляш

Миколай Ляш ся народив 26. новембра 1933 в русиньскім селї Баєрівцї, днесь окрес Сабінов. У 1947-ім роцї штудовав на міщанцї в Сабінові, одкыль переступив на Штатну руську ґімназію до Пряшова, но з ґімназії мусив одыйти, бо ёго школованя не мав хто фінанцовати. В тім часї уже в Пряшові єствовав Українськый національный театер, днесь русиньскый Театер Александра Духновіча. **Ляш пішов на конкурз і быв успішным. 10. октобра 1950-го року наступив до театра і быв у нїм понад 43 рокы, аж до одходу на пензію.**

Од другой половины 1950-ых років в рамках тогдышнёго українського высыланя єствовала популярно-забавна релація Бісїда кумів. В тім проґрамі як Кум Дыня зачав выступати і молодый Ляш, котрому за 50 років ёго „кумованя“ робили поступно партнерів далшы акторы театра – Николай Симко, Павел Симко, остатнїм быв Іґор Латта як Кум Мачанка, котрый релацію утримовав і по Ляшовій смерти з новым партнером.

Ляш нїґда не быв согласный з комуністічнов ідеолоґіёв і українізаціёв Русинів, зато лоґічныма были ёго позіції в роцї 1989 і по нїм. Ляш ся став главным трібуном Баршановой революції в Пряшові. По новембрї 1989 засїв до кресла містьского посланця. В тій функції быв в роках 1990 аж 1994. І потім ся дале інтересовав політіков, быв членом Демократічной партії, пізнїше Словацькой демократінчой і хрістіаньской унії, но вже без великых функцій.

Революція принесла слободу і про Русинів. Миколай Ляш ся голосив ку Русинам і тогды, кедь офіціально не єствовали, і не каждый мав одвагу бісїдовати о тім. Од выникнутя Русинькой оброды у 1990-ім роцї ся запоїв до роботы той орґанізації активно. Дакілько місяців по 4-ім сеймі РО, котрый проходив у марцу 1994, настав в Русиньскій обродї турбулентный період. Василь Турок, котрый быв у функції председы безперерывно од першого сейму, абдіковав. І так го в децембрї вычеряв якраз Миколай Ляш, котрый на тій позіції зістав до юна 1995-го року, коли го вычеряв новый председа РО – Ярослав Сисак. Турок ся до функції вернув знова по 5-ім сеймі. Но якраз період, коли ся зрїк веджіня, быв про Русинів барз важным.

В тім часї ся кончіли приправы на выголошіня Кодіфікації русиньского языка. **Акт кодіфікації ся одбыв в Братїславі 27. януара 1995-го року і Ляш як председа Русиньской оброды, орґанізації, котра тот історічный момент ініціовала і приготовила, там выступив із своїм приговором.** І так, хоць быв у функції коротко, стояв коло того найважнїшого, што нелем орґанізація, але Русины як міноріта в пореволучнім періодї досягли.

Миколай Ляш і по своїх одходах – з театру, з кресла посланця, з функції председы Русиньской оброды дале вів активный жывот. Дале ся інтересовав о політіку, анґажовав ся і в русиньскій комунітї, свої герецькы скушености дале уплатнёвав у розгласї, або і як народный розповідач на фолклорных фестівалах і т. д. Все быв великым оптімістом, ай в старшім віцї шпортовав. Точно так і дожыв. **Вмер 10. апріля 2008-го року.**

• *Зліва на фотцї у пряшівскім русиньскім театрї тїсно по нїжній революції: Вацлав Гавел (єдна з найзнамішых особностей баршановой революції і в часї по нїй, кедь быв президентом Чехословакії а потім президентом Чеськой републікы), при нїм зліва: Миколай Ляш – знама особность револючных дїй 1989-го року і далшых років нелем на теріторії Пряшівского края Словакії.*

ПгДр. Люба КРАЛЁВА, Пг.Д., директорка Музея русиньской культуры у Пряшові, Словакія

Ганка Сервіцька – шістьдесятнічка

Ганка Сервіцька ся народила 9. октобра 1962 в Бардеёві. Од маленькости жыла з родічами і двома сородинцями в Кружлёвскій Гутї коло Ґерлахова в окресї Бардеёв. Єй отець, Ян Шведа, і мама, Гелена Шведова, роджена Мохнацька, там робили в строяреньскім заводї. Кружлёвска Гута є шарішске село і мала Ганїчка в школцї бісїдовала спочатку лем по словацькы. Татко, як Ганка звала свого нянька, быв в кружлёвскых строярнях шофером і возив товар з фабрикы по цїлій Чехословакії – аж до Ашу і як гварить Ганка, „мали сьме ся і за соціалізму вдяка таткови і ёго роботї добрї, ніч нам не хыбило". Уже в школкарьскых роках ся у малой Ганїчкы проявив співацькый талент. Мамка і татко го підпоровали, бо Ганка часто дома співала. Поставила ся в кружлёвскім бітї на поріг кухнї і співала родічім до обывачкы ... Кедь мала Ганка сім років, перестяговала ся родина до недалекого русиньского села Ґерлахів, выдкы походила Ганчина мама Гелена, отець походив із сусїднёго русиньского Лївова. На фундушу маминых родічів собі поставили свою хыжу, де бывать мама з братом Йожком доднесь. Наперед в Ґерлахові Ганка дїтём при грах твердила, же она буде з нима лем „rozprávať", но барз скоро перешла на ґерлахівску русиньску „бішїду", котров бісїдує доднесь. Довольте мі представити Вам нашу знаму співачку народных русиньскых, шарішскых і духовных русиньскых і словацькых співанок – в нашім сполочнім розговорі, котрый сьме вели в родиннім домі, в котрім жыють з мужом, Янком Сервіцькым, в Шарішскых Луках, в части Пряшова.

• Ганко, на што собі споминаш як на перше в своїм жывотї? Як споминаш на своє дїтинство в Кружлёвскій Гутї і в Ґерлахові, де єсь выростала?

– Є інтересне, же собі памнятам на найменшы детайлы із свого найранїшого дїтинства. На то, як ня запинали до фусака і як єм то не любила, як єм зачала ходити як дїтина і як ня учів ходити наш сусїд. Памнятам сі, як єм не хотїла спати в кружлёвскій школцї і учітелька то вырішыла так, же мі давала колысати в колысцї свою іщі меншу од мене дївочку і я єм ся потім уж в дїтинстві чула як доросла ☺. Памнятам собі тыж, кедь сьме ся стяговали до Ґерлахова і як єм з дїтми спочатку лем „rozprávala", бавили сьме ся множество дїтьскы гер, „скакали сьме ґуму, школку"..., но кедь зо мнов нихто із дїтей не бісїдовав інакше як по руснацькы, так і я єм поступнї перешла на наш ґерлаховскый діалект, котрым „бішїдую" доднеська і в котрім співам і складам свої співаночкы.

Памнятам собі, як в Кружлёвскій Гутї было в лїсї бетонове колесо і люде там ходили в недїлю по лїтурґії танцёвати. Люде гварили, же ідуть танцёвати до „Вербічок" – і я там одмала, доконця сама, без родічів, ходила танцёвати. До костола ня мамка выпарадила – і я така парадна єм потім побігла до Вербічок і танцёвала єм з дорослыма – і нихто ня од себе не одганяв, лем ня підпоровали і в тім танцёваню, но і в співаню, бо єм там тыж і співала. В Кружлёвскій Гутї сьме бывали в двойбітовцї про 4 родины. Такых бітовок поставили строярнї шість, также нас там бывало 24 родин. Вшыткы сьме ся там знали і жыли сьме як єдна велика родина.

До першого рочника єм зачала ходити в Кружлёвскій Гутї, бо там быв барз добрый учітель – Юліус Полак, котрый ня знав іщі зо школкы, любив ня, а любила ня і ёго жена, бо не мали свої дїти. Кликали ня Анїчка-ґомбічка. Так моя мамка вырїшыла, же буду продовжовати ходити і до кружлёвской школы, нелем до школкы. Была то мала сельска школа, де были споєны першый з третїм і другый з четвертым рочником. Зато єм ходила до класы довєдна із своїм о два рокы старшым братом Йожком, котрого сьме спочатку звали Дёдько, но потім сьме го уж нияк інакше не назвали, як Йожко і так го клічеме доднесь. Наша найстарша сестра Манька нас не мусила стражити, мы з Йожком были самостатны. Памнятам сі на свою кабелочку із синїма медведиками і на нашу колобежку, на котрій сьме ся любили возити по селї, а кедь нам мамка або татко дали по корунї на кіно, ішли сьме на колобежцї і до кіна, на ґатер в Пілоімпреґнї, де сьме відїли філмы о Вінетуови, но і Умучіня Ісуса і далшы.

Першый біціґель єм дістала в Ґелрахові, першы корчулї єм мала білы і были на ключік. Кедь сьме ся в зимі раз корчулёвали на Топлї, переломив ся підо мнов лед і я ся понорила до ледовой воды. Брат Йожко быв барз поготовый і вытяг ня із той ледовой воды, но я тогды першый раз перестала чути. Другый раз ся мі то стало при меншій гаварії, котру єм пережыла в тролейбусї в Пряшові. До тролейбусу наразив зозаду автобус, мене вышмарило із сїдадла

і ударила єм головов до скла. Одтогды єм перестала добрі чути і ношу в ухах слухове заряджіня. Стало ся то в літї 1999 і одтогды помалы страчам слух. Про мене, як днесь уже професіоналну співачку, то не є барз приємне.

• Ганко, а хто першый, окрем родічів, збачів твій співацькый талент і як то было із Твоїма далшыма штудіями?

– До другого рочника єм вже зачала ходити в Ґерлахові, де ня в моїм співі підпоровала моя учітелька, пані Сурґентова, котра ня учіла до пятого рочника. Мамка мі ушыла красный шалатово-зеленый дїтьскый крой і ходила єм в нїм выступляти на розмаїты сїльскы акції, наприклад, на Меджінародный день жен і на подобны події. До шестого аж восьмого рочника єм ходила на Основну девятьрочну школу в шарішскім селї Мальцов, но ходила єм там лем до восьмого рочника, бо ня як выборну школярьку выбрали спомеджі восмаків штудовати на середню школу. В Мальцові быв дїтьскый фолклорный колектів „Mladosť", котрый вів пан учітель Качмарь і в котрім єм співала уже як солова співачка. На мальцовску основну школу споминам тыж в добрім і памнятам сі передовшыткым на пані учітельку Мартіну Штецову-Неметову. Учіла нас математіку, котру сьме з нёв любили і памнятам собі тыж, же ся тота наша пані учітелька барз краснї облїкала – і одтогды у мі зістала як взор облїканя. І я ся люблю облїкати выразно фаребнї, допасовати фарбы облечіня і обутя з кабелками... Таксамо собі памнятам на учітеля біолоґії, пана учітеля Госта, котрый знав і бити моїх сокласників, но часто єм ся їх перед ним застала і так ня в 1977-ім році, у моїм восьмім рочинку, зволили за председнічку піонїрьской орґанізації на школї в Мальцові. Но то, што ня научів наш прісный учітель Гост на біолоґії, ся мі зышло потім на Середнїй педаґоґічній школї в Пряшові, де ня приняли наперед до словацькой класы - І. Д, бо я єм цїлу основну школу ходила до словацькых школ – од матерьской школы в Кружлёвскій Гутї, аж по восьму класу в Мальцові.

На талентовы приїмачкы до Пряшова єм пришла із своїм татком – 4. марца 1977 і Пряшів ся мі барз залюбив од самого початку. Приняли ня, но на пряшівскій Середнїй педаґоґічній школї ся стало штось несподїване. Із І. Д ня по тыжднёви без мого желаня перемістили до україньской класы, І. Б, бо походжу із русиньского села і єм Русначка. Не хотїла єм то, бо по україньскы єм не знала ніч, ани писати, ани чітати, азбуку єм знала лем з повинного руського языка на основній школї в Мальцові, коли єм ходила зо своїма добрыма учітелями руського языка і на олімпіады. Но українчіну єм нияк не знала... і так ся з ня, як з преміанткы мальцовской школы, стала школярька з гіршыма знамками, бо з діктатів з українчіны єм мала часто пяткы, тадь єм ся дотогды по україньскы ниґде не учіла і як кебы то никого на моїй середнїй школї не інтересовало. На высвідчіню єм мала з українчіны все солову тройку, што ня по мальцовскых самых єдинках дость мерзило. Но мали сьме барз добру професорку на україньску літературу, котру єм собі облюбила і поступнї єм ся научіли і писати по україньскы. Вдяка тій професорцї, дотеперь собі памнятам на україньску писательку Лесю Українку. Зматуровала єм выборнї зо вшыткых предметів. Наконець, і з біолоґії ся мі зышло, же іщі із основной школы єм знала латиньскы назвы вшыткых частей людьского тїла – од учітеля Госта, з чого была матурітна комісія барз преквaплена.

Протягом середнёй школы єм зачала ходити до молодежного фолклорного колектіву Карпатянин. Тренінґы сьме мали в Руськім домі, де єм ся першый раз стрїтила із Ганков Порачовов. На педаґоґічній школї єм співала і в школьскім хорі, котрый вів учітель Василь. Цїлы штири рокы на ня там нихто не подумав, як на солову співачку. Аж в червертім рочнику, кедь моя сокласніця, Аня Деревяникова, солістка школьского хору, похворіла, выбрали ня за мою класу, 4-ту Б, на школьскый конкурз Мелодії приятельства, де єм заспівала руську співанку – Тополя, тополя. На акордеонї ня допроваджала моя сокласніця, Аня Роковалова, днесь Анна Бєлашкова, моя приятелька доднесь, і выграла єм тот конкурз.

В Пряшові єм собі звыкла ходити до той самой цукрарнї – каждый день, бо єм барз любила кремовы колачікы, наприклад, габош, або французьску коцку ці кремеш, котры люблю, поправдї доднесь ☺. Тота моя облюблена цукрарня была там, де є днесь на Святоплуковій улицї, в центрї Пряшова, склеп Норма. Бывала єм на інтернатї, де є днесь Середня здравотна школа. Пряшів єм собі уже на протязї своїх середнёшкольскых штудій барз облюбила і гварила єм собі, же в тім містї хочу потім і тырвало жыти, што ся мі і сповнило. Люблю доднесь стары пряшівскы улічкы, Главну улицю, пряшівскы костолы і церькви, но главнї, людей в нїм, моїх пряшівскых приятелїв і приятелькы.

Но по скончіню Середнёй педаґоґічной школы ся мі тот мій сон не сповнив такой. Наперед єм ся вернула до родного краю. Зачала єм учіти в школцї в Ґерлахові, потім в Снакові, Рокытові і в Кружлёві. Были то рокы 1981 – 1985.

Колись, думам, в роцї 1982 єм першый раз выступляла на 10. рочнику Маковіцькой струны в Бардеёві, як учітелька матерьской школы, де нас допроваджав Орхестер народных інштрументів Радія Братїслава. Дотеперь памнятам, як на ня мусив цїлый орхестер чекати, бо єм мусила доучіти в Рокытові і лем потім єм могла піти до Бардеёва на скушку з орхестром. По скущцї сі ня закликав режісер Леош Комарек і закликав ня потім за рік, в роцї 1983, на награваня моёй першой награвкы в Словацькім роз-

гласї із споминаным орхестром.

Перед моїм навернутём до родного краю по скончіню середнёй школы, єм іщі в четвертім рочнику успішно абсолвовала конкурз до ПУНА, в новембрі 1980. Членков выберовой комісії была тогды і Марька Мачошкова і Рудо Смотер, в тім часї умелецькый шеф співацькой зложкы ПУНА. До ПУНА ня такой по школї прияли в роцї 1981, но змінив ся там умелецькый шеф співацькой зложкы. Став ся ним пан Гнат і од нёго єм дістала писмо, же про недостаток міста ня до ПУНА наконець не приймають. Зато єм зачала в роднім краю учіти, но своїй мамцї єм тогды повіла: „Тадь они іщі за мнов самы прийдуть!"

Но в Словацькім розгласї на ня не забывали і як учітельку матерьской школы ня позывали награвати русиньскы народны співанкы од 1983-го року до Словацького розгласу до Братїславы, де єм ся і спознала з Дарінков Лащіаковов, з котров сьме ся скамаратили. В 1984-ім роцї єм в розгласї першый раз награла русиньску народну співанку Крячок леліёвый, котру єм обявила на єдній свадьбі в селї Криве в окресї Бардеёв і співам єй доднесь як Крячок ляліёвый.

На 30-ту рочніцю україньского высыланя в Словацькім розгласї быв в ПКО – в Чорнім орлї в Пряшові концерт, де єм співала як солістка Орхестра народных інштрументів (Orchestra ľudových nástrojov SRo). Кедь єм доспівала, пришов за мнов тогдышнїй директор Україньского народного театру і ПУНА, пан Ярослав Сисак і повів мі: „Де єсь дотеперь была? Прийдий співати до ПУНА, або як сьме вшыткы гварили і доднесь гвариме – до ПУЛЬС-у". Я му повідам, тадь сьте ня до ПУЛЬС-у і прияли, а потім не прияли, но теперь мам як учітелька высшый плат, як мають співачкы в ПУЛЬС-ї, прийду лем кедь мі дасте такый плат як мам теперь, а то было тогды 1750 Кчс, то значіть чехословацькых корун. В ПУЛЬС-ї тогды зарабляли співачкы 1250 Кчс. Пан Сисак мі обіцяв плат 1750 корун і іщі мі зо сранды повів, же мі в ПУЛЬС-ї найдуть і мужа ☺ і так сьме ся догодли. Тото ся одограло перед Маковіцьков струнов, в новембрі 1984. Маковіцька струна была потім в децембру, а тоту єм тыж выграла.

Іщі як учітелька матерьской школы в Снакові єм награла в роцї 1984 з музичным редактором Миколом Тяглом Крячок ляліёвый – на розгласовый конкурз.

2. януара 1985 єм наступила як співачка до ПУНА і 14. януара єм спознала свого мужа Янка Сервіцького, котрый тогды робив директорови шофера. Стрітили сьме ся в буфетї бывшого УНТ (теперь Театра А. Духновіча), бо там сьме собі з Мілков Кереканічовов, з котров єм бывала на інтернатї, вхабляли сполочне молоко, а кедь єм го там пила, пришов там і Янко і зачали сьме ходити. 10. авґуста 1985 сьме ся з Янком взяли і доднесь краснї нажываме як манжеле і з нашого манжелства взышли дві нашы дїти, Івко і Наталка.

В ПУЛЬС-ї єм співала до року 1988, но нїґда єм там не співала як солова співачка, доконця єм не співала все ани з цїлым співацькым хором, співала єм все лем з малыма співацькыма ґрупами – і так єм з ПУЛЬС-у в 1988-ім роцї одышла.

Потім єм робила на Обводнім урядї в Пряшові як референтка. Одты єм ходила співати до Ліповця вшыткым владным делеґаціям, котры пришли до міста Пряшова, або на Обводный уряд. Потім єм до року 2004 учіла у веце містьскых матерьскых школах, наприклад, на Соліварі, або в МШ на уліцї Земпліньска і од року 2004 єм одышла на „вольну ногу" як співачка народных і духовных співанок, бо єм то чула так, же мам передовшыткым співати перед публіков і шырити красу передовшыткым русиньской, но і шарішской співанкы по цїлій Словакії. Як учітелька матерьской школы бы єм не могла робити тілько концертів по цїлій Словакії, як єм наконець робила.

Мою діскоґрафію собі можете попозерати на моїм сайтї: www.servicka.sk, на електронічній адресї www.servicka.sk/?diskografia, з котрой собі можете прочітати, же єм дотеперь выдала 16 компактных дісків, спочатку пару маґнетофоновых казет, з котрых были дакотры і оцїнены.

***В роцї 1996** єм здобыла **Цїну міста Пряшів** як перша особность Пряшова. **В тім самім роцї** єм здобыла **Злату казету Выдавательства Радія Братїслава** за маґнетофонову казету **Крячок ляліёвый**. **В роцї 1997** была єм оцїнена **Златов казетов Выдавательства Діскант казет** за компактный діск – **A od Prešova**. За тото істе єм дістала **в роцї 1999 платинову платню**. **В роцї 2011** єм здобыла **Цїну председы Пряшівского самосправного края**. **В роцї 2019** єм выдала свій першый співник – **Шпіванкы Сервіцкей Ганкы**, в котрім ся находять ноты і слова богатства **народных і духовных співанок і колядок**, з того веце моїх авторьскых співанок, з мого высше 30-рочного репертоару.*

• Ганко, до далшых років Ті з цїлого сердця жычу велё здравя, любви і щастя в родинї, няй Тя тїшать Твої дві дїти, Івко і Наталка і їх дїти. Дзвінкость твого голосу няй тїшить і дале Твоїх любителїв в цїлій Словакії, но і всягды там, де будеш шырити красу нашой русиньской і выходословацькой народной співанкы. Я єм о своїм одношіню ку тобі як приятельцї, знамій русиньскій співачцї написала у співнику Шпіванкы Сервіцкей Ганкы і тоты слова, котры днесь можу лем подвердити:

–Кедь роздумую над тым, што вшытко ся змінило в моїм жывотї, одколи познам Ганку Сервіцьку, так є то главнї пережываня, чутя покоры, котре зажывам в послїднїх роках. В єй припадї покоры перед великым даром, котрым є Ганка обдарована. Єй співмі приносить радость і гордость.

Радость з естетічного пережываня єй співу, кот-

рый лагодить моїм ухам і моїй души. Гордость на то, же і я приналежу ку тому народу, што Ганка і же в нашых рядах ся зродив такый великый співацькый талент.

З Ганков Сервіцьков ся познаме од року 2011, кедь єм приправлёвала великый ґалаконцерт з нагоды перепису (зрахованя) жытелїв, домів і квартелїв, котрый ся одбыв 16. мая 2011 в ДЙЗ у Пряшові. Єй одданость Русинам і русиньскому дїлу ня очарила і споїла з нёв.

О два рокы нескорше сьме довєдна заложыли Обчаньске здружіня Колысочка – Kolíska. При основаню сьме были Русинкы і Словачкы. Ганка выдумала назву здружіня і дала му до колыскы знамость свого мена. Одтогды перешло сім років і мі ся здасть, же ся з Ганков познаме цїлый жывот. Спознала єм єй нелем як прекрасну співачку, но і як ексцелентну композіторку співанок. Дакотры з Ганчиных співанок знароднїли так, же многы не знають, же співають єй авторьскы співанкы. Выдали сьме довєдна три компактны діскы русиньскых, шарішскых і земпліньскых колысанок, як і компактный діск выходословацькых балад. Робиме сполочны концерты з дїтми з вечернїх школ русиньского языка про дїти і дорослых по цїлім северовыходї Словакії. Такой на зачатку сьме зорґанізовали великы харітатівны акції – про худобны многочісленны родины і харітатівный концерт – Співанка про Володя - про родину небіжчіка Владиміра Любімова. І так поступнї спознаваме єдна другу. Ганка гварить, же про нас обидві є тіпічне, же ся в жывотї не вздаваме. Може мать правду...

То, што ня окрем таленту на Ганцї фасцінує є єй робота з молодов ґенераціёв співаків і співачок. Дарьмо, не запре в собі своє учітельске выхованя і освіту. Дїточкы любить – так як і я, і на своїх концертах їм реґуларно дає простор на презентацію. Так вытягла з незнама велё молодых русиньскых талентів і патрить їй од нас, Русинів, за то велика вдяка. Но найцїннїшым є в одношіню к Ганцї про мене факт, же хоць сьме цалком одлишны жены, маєме інакшый погляд на світ, все ся знаме добісїдовати і догоднути. Споює нас любов ку нашому народу і гордость на русиньске коріня.

Тїшу ся, же можу партіціповати на выданю Ганчиной книжкы Співанкы Сервіцькой Ганкы, взацного співника із єй авторьскыма співанками. Книжка обсягує 90 співанок з єй выше 30-рочного репертоару, о котрых єм сі, так, як ай многы далшы єй сімпатізанты, думала, же то суть народны співанкы.

Ганчина музикалность, єй чістый і дзвінкый голос, єй одношіня ку наступуючій ґенерації співаків, но і ку найстаршій ґенерації бывшых русиньскых співаків з ПУНА, наповнять моє сердце ласков ку красній женї, моїй приятельцї.

Мґр. Петро МЕДВІДЬ, ЛЕМ, фм

Буковскый апелує на новы самосправы творити комісії на охрану меншын

В селах, містах і краях, в котрых творять членове народностной меншыны значне проценто з популації, бы могла самосправа створити в рамках своїх порадных орґанів і комісію на охрану прав меншын, пропонує Ласло Буковскый (на фотцї).

Інформацію приносить офіціалный сайт Уряду уповномоченого влады Словацькой републікы про народностны меншыны. На основі резултатів остатнїх волеб почас слїдуючіх тыжднїв будуть ся поступно креовати новы орґаны міст, сел і высшых теріторіалных цїлків. На Словакії є коло 800 сел а міст, і 6 жуп, в котрых членове народностных меншын мають домінантну або значну позіцію.

Векшына тых сел і міст ся находить в Братїславскім, Тырнавскім, Нїтряньскім, Баньскобістріцькім, Кошіцькім і Пряшівскім самосправнім краю. Як пише сайт уповномоченого, охрана прав народностных меншын, як ай захованя і розвиток їх ідентічности, мають быти ґарантованы на вшыткых уровнях верейной справы, в селах, містах і жупах.

Уповномоченый влады Словацькой републікы про народностны меншыны Ласло Буковскый обертать позорность нововыбратых представителїв містных і реґіоналных самосправ на то, же в змыслї платной леґіслатівы єствує можность подля

потребы зрядити розлічны комісії як порадны, ініціативны і контрольны орґаны сельского або містьского, і жупного заступительства. Іде, наприклад, о комісії, котры будуть координовати роботу самосправы з потребами членів народностных меншын.

Уповномоченый апелує передовшыткым на тоты сельскы, містьскы і жупны самосправы, на теріторії котрых суть членове народностных меншын в значній кількости або там мають історічне заступлїня, жебы зрядили комісії на охрану прав меншын.

„Поважую за потребне, жебы демократічно выбераны орґаны самосправ дали позітівный сіґнал, же їм не є легковажный вопрос підпоры і розвитку ідентічности своїх меншыновых жытелїв. Пропоную зрядити комісії, котры бы помагали в области меншынового школства, культуры і при аплікації языковых прав меншын на містній і реґіоналній уровни,“ цітує сайт уряду уповномоченого Буковского.

„Комісії бы ся мали высловлёвати і давати позіції ку пропозіціям обще обовязных наряджінь села, міста і жупы, як і ку приписам нелеґіслатівного характеру, котры можуть мати досяг на охрану або дотримованя прав народностных меншын, приїмати становиска і пропоновати крокы з цїлём розвитку ідентічности членів народностных меншын на містній і реґіоналній уровни,“ продовжує уповномоченый.

Буковскый розумить шыршу партіціпацію представителїв меншын при рішіню діл, котры ся їх дотуляють, і як наповнїня їх конштітучных прав. ***„Думам, же за остатнїй період ся Словакія стала одкрытїшов і толерантнїшов, што до потреб меншын, і зато вірю, же тота моя пропозіція буде мати потребну одозву,“*** закончів Буковскый.

PhDr. Mgr. Ľuba KRÁĽOVÁ, Ph.D.

RUSÍNI NA SLOVENSKU V TRANSFORMAČNÝCH PROCESOCH PO ROKU 1989 – ŠPECIFICKÉ PROBLÉMY JAZYKOVEJ A NÁRODNEJ SEBAREFLEXIE (2)

(Ukončenie z predchádzajúceho čísla.)

NÁRODNOSTNÁ ŠTRUKTÚRA OBYVATEĽSTVA SR V SČÍTANIACH OBYVATEĽOV, DOMOV A BYTOV OD ROKU 1991 DO ROKU 2021

Národnostná štruktúra obyvateľstva na Slovensku sa zmenila oproti roku 2011 aj vo vzťahu k slovenskej majorite, aj vo vzťahu k niektorým národnostným menšinám. Doteraz neuplatňovaná možnosť prihlásiť sa k dvom národnostiam zamiešala karty takmer vo všetkých národnostných menšinách. Významným rozdielom oproti roku 2011 je nárast počtu celkovej populácie na Slovensku, o čom svedčí očividne fakt zvýšenia pôrodnosti a zastavenia trendu starnutia populácie v SR. Oproti roku 2011 sa počet obyvateľov Slovenska zvýšil o 69 815, a to na 5 449 270, čo je potešiteľná správa pre celé Slovensko. Zvýšenie počtu obyvateľov SR, aj možnosť zapísať si ďalšiu rovnocennú národnosť, kedy predsa len prevládajúcou prvou možnosťou bola pre mnohých obyvateľov slovenská národnosť, sa prejavili v prospech slovenskej väčšiny. Medzidecéniový pokles počtu slovenskej väčšiny medzi rokmi 2001 a 2011 o 5% z celkovej populácie na Slovensku sa v roku 2021 zastavil a dokonca stúpol o 3,12%. Slovenskej majorite očividne prospelo umožnenie minoritám prihlásiť sa aj k ďalšej národnosti, pretože jednou z nich je vo väčšine prípadov práve národnosť slovenská. Interpretácia možnosti vybrať si dve národnosti samotným Štatistickým úradom SR je založená na rovnocennom chápaní oboch národností, preto ju nenazývajú prvou a druhou národnosťou, ale národnosťou a ďalšou národnosťou.

Aktuálne postavenie Rusínov v národnostnej štruktúre SR

Pre analýzu výsledkov sčítania obyvateľstva z roku 2021 vo vzťahu k Rusínom sú pre nás nateraz podstatné už publikované krížové či kombinované výsledky o **národnosti, ďalšej národnosti a materinskom jazyku**. Najprv je potrebné poukázať na štruktúru obyvateľstva SR podľa národnosti a podľa materinského jazyka – bez vzťahu k ostatným identifikačným znakom jednotlivca, aby sme pochopili vzťahy medzi nimi.

Pohľad na nižšie uvedené komparatívne tabuľky podľa národnostnej štruktúry obyvateľstva SR a podľa deklarovaného materinského jazyka v SR nie je pre Rusínov veľmi lichotivý. Pri výbere národnosti **v roku 2021** totiž počet Rusínov na Slovensku klesol ešte aj pod počet Rusínov prihlásených k rusínskej národnosti v sčítacích hárkoch **v roku 2001** (**23 746** v roku 2021 oproti **24 201** v roku 2001). Napriek silnej kampani rusínskych organizácií pred sčítaním obyvateľstva v roku 2021, klesol teda počet Rusínov, ktorí si v anonymnom sčítacom hárku, v roku 2021 prvýkrát elektronickom, zapísali **rusínsku národnosť,** o 9 621 ľudí, v percentuálnom vyjadrení o 0,24 %.

Tabuľka **Národnostná štruktúra obyvateľstva v Slovenskej republike**

Bývajúce obyvateľstvo podľa TP* spolu	2021		2011		2001		1991	
	5 449 270	100,0%	5 397 036	100,0%	5 379 455	100,0%	5 274 335	100,0%
národnosť								
slovenská	4 567 547	83,82%	4 352 775	80,7%	4 614 854	85,8%	4 519 328	85,7%
maďarská	422 065	7,75%	458 467	8,5%	520 528	9,7%	567 296	10,8%
rómska	67 179	1,23%	105 738	2,0%	89 920	1,7%	75 802	1,4%
rusínska	23 746	0,44%	33 482	0,6%	24 201	0,4%	17 197	0,3%
česká	28 996	0,53%	30 367	0,6%	44 620	0,8%	52 884	1,0%
ukrajinská	9 451	0,17%	7 430	0,1%	10 814	0,2%	13 281	0,3%
ostatné	34 725	0,52%	9 825	0,2%	5 350	0,1%	2 732	0,1%
nezistené	295 558	5,42%	382 493	7,0%	54 502	1,0%	8 782	0,2%

*TP: trvalý pobyt
Zdroj: Vlastná tabuľka zostavená kombináciou: *Správy o postavení príslušníkov národnostných menšín za rok 2012*, s. 5; *Správy o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za obdobie rokov 2019 – 2020* a najnovšieho sčítania obyvateľov, bytov a domov, 2021. Dostupné z: https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-narodnosti/SR/SK0/SR

Zato ako ďalšiu národnosť si v roku 2021 vybralo rusínsku 39 810 obyvateľov Slovenska. Lenže tých skoro 40 000 ľudí si vybralo zároveň aj slovenskú národnosť. Poznajúc realitu národnostného života medzi Rusínmi na Slovensku, možno konštatovať, že v prípade mnohých obyvateľov s dvojitou národnostnou identitou, a to slovenskou a rusínskou, je slovenská národnosť prvá a rusínska – druhá z rôznych dôvodov, hoc by sme chceli korektne interpretovať obe národnosti ako rovnocenné. Buď preto, lebo títo obyvatelia Slovenska s dvomi národnosťami, jednou z nich rusínskou, nehovoria po rusínsky, hoc obaja rodičia sú Rusíni, ale s nimi všetci doma, t. j. rodičia či starí rodičia, tety, strýkovia... hovoria iba po slovensky, alebo preto, lebo jeden z rodičov je Slovák a oni doma hovoria iba po slovensky, no poznajú aj rusínsku identitu cez jedného zo svojich rodičov, alebo preto, ako často uvádzali naši respondenti v autorskom sociologickom výskume v roku 2015, že žijú na Slovensku a cítia sa viac Slovákmi ako Rusínmi, hoc všetci ich predkovia sú Rusíni, alebo preto, lebo sa hanbia za svoju rusínsku identitu a deklarovaním svojej národnosti ako slovenskej nadobúdajú väčší pocit istoty, že patria k slovenskej majorite a ďalšiu rusínsku národnosť chápu naozaj ako druhú možnosť v poradí, alebo preto, lebo naozaj cítia obe svoje identity, slovenskú a rusínsku, ako rovnocenné.

Tabuľka **Štruktúra obyvateľstva SR podľa deklarovaného materinského jazyka – SODB 2001, 2011, 2021**

Bývajúce obyvateľstvo podľa TP* spolu	**2021**		**2011**		**2001**	
	5 449270	**100,0%**	**5 397 036**	**100,0%**	**5 379 455**	**100,0%**
materinský jazyk						
slovenský	4 456102	81,77%	4 240 453	78,6%	4 512 217	83,9%
maďarský	462 175	8,48%	508 714	9,4%	572 929	10,7%
rómsky	100 526	1,84%	122 518	2,3%	99 448	1,8%
rusínsky	38 679	0,71%	55 469	1,0%	54 907	1,0%
český	33 864	0,62%	35 216	0,7%	48 201	0,9%
ukrajinský	7 608	0,14%	5 689	0,1%	7 879	0,2%
nezistený	312 364	5,73%	405 261	7,5%	66 056	1,2%

*TP: trvalý pobyt
Zdroj: Vlastná tabuľka zostavená zo: *Správy o postavení príslušníkov národnostných menšín za rok 2012*, s. 85, tabuľka skrátená, https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-materinskeho-jazyka/SR/SK0/SR

Tabuľku s názvom *Štruktúra obyvateľstva SR podľa deklarovaného materinského jazyka* sme zostavili z posledných troch sčítaní a zaznamenali sme v nej výrazný pokles používateľov rusínskeho jazyka ako svojho materinského jazyka. Z hľadiska štruktúry obyvateľstva SR podľa deklarovaného materinského jazyka sa vo vzťahu k Rusínom naplnili neblahé predpovede vytrácania sa rusínskej slovesnej kultúry z povedomia samotných Rusínov, pretože namiesto stúpania počtu prihlásených obyvateľov k rusínskemu materinskému jazyku alebo aspoň jeho stabilizácie došlo k výraznému prepadu Rusínov na Slovensku, ktorí za svoj materinský jazyk považujú jazyk rusínsky, v prospech slovenského materinského jazyka, teda v prospech jazyka väčšinového národa SR.

Podľa nášho názoru je zníženie počtu používateľov rusínskeho jazyka ako svojho materinského o 16 790 obyvateľov SR za ostatných 10 rokov alarmujúci, pretože svedčí o necielení činnosti všetkých rusínskych profesionálnych inštitúcií, ale hlavne občianskych združení

na to podstatné, zakladať rusínske školy všade tam, kde Rusíni žijú vo svojich odvekých sídlach. Funkcionári profesionálnych rusínskych organizácií, ale hlavne rusínskych organizácií tretieho sektora napriek uskutočneniu významného aktu kodifikácie rusínskeho jazyka 27. januára 1995 v Bratislave svoju misiu na poli obrodenia rusínskeho jazyka v spoločenskej praxi Slovenska zanedbali tým, že od začiatku 90. rokov 20. storočia nechápali ako svoju hlavnú prioritu premenu materských a základných a čiastočne aj stredných škôl vo svojich obciach a mestách s vyššou koncentráciou Rusínov na školy s vyučovacím jazykom rusínskym. Naopak, podkopávali nohy a vysmieravli sa tým rusínskym organizáciám, ktoré sa nastupujúcim generáciám Rusínov v tomto zmysle venovali. Až v ostatnom období niektorí funkcionári rusínskeho tretieho sektora pochopili význam zakladania škôl s vyučovacím jazykom rusínskym, no nerobia takmer nič, aby sa situácia v tejto oblasti výraznejšie zmenila.

Výsledky sčítania obyvateľov SR v roku 2021 z hľadiska počtu aktívnych nositeľov rusínskeho jazyka ako svojho materinského jazyka sú jednoznačným a priamym ukazovateľom zanedbanej školskej politiky rusínskeho občianskeho sektora v posledných tridsiatich rokoch po Nežnej revolúcii, teda v rokoch oficiálneho uznania rusínskej menšiny v Československu a následne na samostatnom Slovensku po 40 rokoch jej zákazu.

Národnosť a ďalšia národnosť v sčítaní obyvateľov v roku 2021

V roku 2021 v Sčítaní obyvateľov, domov a bytov sa však k otázke „Aká je vaša národnosť?“ pripojila aj ďalšia otázka, čo bolo novinkou posledného sčítania obyvateľstva, a to Aká je Vaša ďalšia národnosť? Podľa štatistického portálu SODB 2021 sa „k slovenskej národnosti prihlásilo 83,8 % obyvateľstva, čo predstavuje takmer 4,6 milióna obyvateľov s trvalým pobytom na Slovensku. K národnostným menšinám sa prihlásilo 600 tisíc obyvateľov, čo tvorí 10,8 % z celkového počtu obyvateľstva s trvalým pobytom v SR. K maďarskej národnosti sa prihlásilo 422,1 tisíc obyvateľov, rómsku národnosť uviedlo 67,2 tisíc obyvateľov, českú 29 tisíc, rusínsku 23,7 tisíc. Podiely ostatných národností sú menšie ako 0,2 % (viac pozri Tabuľku 1 vyššie).

Na získanie komplexného obrazu národnostného zloženia obyvateľstva Slovenska mali obyvatelia prvýkrát v histórii možnosť uviesť príslušnosť k ďalšej národnosti prostredníctvom otázky „Hlásite sa aj k ďalšej národnosti?“. Celkovo sa na úrovni celej republiky k ďalšej národnosti prihlásilo 306,2 tisíc obyvateľov, tzn. 5,6 % obyvateľstva s trvalým pobytom. Ako ďalšiu národnosť uviedlo slovenskú národnosť 55,5 tisíc obyvateľov, rusínsku 39,8 tisíc obyvateľov, maďarskú 34,1 tisíc obyvateľov, rómsku 89 tisíc obyvateľov, českú 16,7 tisíc obyvateľov. V prípade rómskej a rusínskej národnosti je početnejšia ďalšia národnosť“[1].

Pri analýze výsledkov posledného sčítania obyvateľstva na Slovensku v roku 2021 možno konštatovať, že Rusíni popri Slovákoch a Rómoch týmto spôsobom sčítania získali najviac. Namiesto 33 482 príslušníkov rusínskej národnostnej menšiny z roku 2011 sa v roku 2021 prihlásilo 23 746 + 39 810 ľudí, spolu teda 63 556 obyvateľov Slovenska.

Na jednej strane je to najmodernejší a najdemokratickejší spôsob zrátania počtu príslušníkov etnických minorít v natoľko multietnickom štáte, akým Slovensko zaiste je, pretože uznáva právo na dvojitú identitu, ktorá je u potomkov zmiešaných manželstiev prirodzeným javom. Priznaním ďalšej národnosti okrem slovenskej mali v roku 2021 prvýkrát v histórii obyvatelia Slovenska, ktorí pochádzajú zo zmiešaných manželstiev alebo z národnostne zmiešaných regiónov, možnosť priznať a uvedomiť si svoju dvojitú národnú identitu.

Na strane druhej to však vytvorilo pri interpretácii výsledkov ostatného sčítania obyvateľstva na Slovensku nečakané mantinely nového spôsobu sčítavania obyvateľstva podľa dvojitej národnosti. Ako rátať objektívne prihlásenie sa k ďalšej národnosti? Z daného výsledku nevieme určiť, či si Rusíni písali rusínsku národnosť ako ďalšiu preto, že síce nehovoria po rusínsky, ale cítia svoje rusínske korene po jednom z rodičov, a tak sa u nich pocit národnej identity rozdvojil, lebo aj reálne majú dvojitú identitu, alebo majú obidvoch rodičov Rusínov, sú teda objektívne Rusínmi, no hanbia sa priznať iba jednu rusínsku identitu po predkoch, a tak sa hlásia aj k majoritnej identite, aj k svojej rusínskej menšinovej.

Nevieme totiž s presnosťou určiť, či prihlásením k rusínskej národnosti ako k ďalšej si obyvatelia len potvrdzujú resentiment k svojim rusínskym predkom, no necítia svoju rusínsku identitu cez rusínsky jazyk ako materinský, lebo pre nich je slovenský jazyk materinský. Alebo sú polovičnými Rusínmi, teda jeden z ich rodičov je Rusín či Rusínka a oni si napísali v sčítacom hárku národnosť oboch rodičov, no my nevieme, či sa cítia byť Rusínmi alebo Slovákmi.

Ako sa dalo očakávať, najviac opytovaných ľudí v celoslovenskom cenze v roku 2021 si vybralo rusínsku národnosť ako ďalšiu národnosť spolu so slovenskou národnosťou, a to 38 764 z nich, čo tvorí **97,4%,** teda takmer všetci obyvatelia Slovenska, ktorí si vybrali ako ďalšiu národnosť rusínsku si vybrali ako prvú možnosť národnosť slovenskú.

Národnosť a materinský jazyk

Pri sčítaní obyvateľov, domov a bytov sa **v roku 2001** ***k rusínskej národnosti*** prihlásilo podľa našich výpočtov 24 102 (podľa iných autorov 24 201) občanov SR a 10 987 k ukrajinskej národnosti. V roku 2011 sa k rusínskej národnosti prihlásilo 33 482 obyvateľov Slovenska a k ukrajinskej 7 430 obyvateľov.

1 Štatistický úrad SR: https://www.scitanie.sk/zilinsky-kraj-s-najvyssim-podielom-slovenskej-narodnosti.

V roku 2001 sa z tých občanov, ktorí sa prihlásili k materinskému jazyku rusínskemu (takmer 55 000 obyvateľov SR), 41,4% obyvateľov prihlásilo i k rusínskej národnosti, 5,5% k ukrajinskej národnosti. No z tých obyvateľov, ktorí považujú za svoj materinský jazyk rusínsky, sa však viac ako polovica z nich, teda 52,6% prihlásilo k slovenskej národnosti. Zdalo by sa, že asimilácia so slovenským majoritným národom medzi Rusínmi na Slovensku je nezvratná.

Oveľa vyšší počet obyvateľov, ktorí považujú za svoj materinský jazyk ukrajinský, sa nakoniec i prihlásil k ukrajinskej národnosti, a to 80,5%.

Situácia sa však zvrátila po desiatich rokoch, keď sa pomer medzi prihlásením sa k rusínskej alebo slovenskej národnosti medzi tými Rusínmi, ktorí považujú za svoj materinský jazyk rusínsky, zmenil. 54,3% z nich si zapísalo do sčítacích hárkov **v roku 2011** rusínsku národnosť a 41,2% slovenskú. Oproti roku 2001 klesol v roku 2011 počet tých Rusínov s deklarovaným materinským jazykom rusínskym, ktorí si zapísali ukrajinskú národnosť, z **5,5%** na **2,8%**. V absolútnom vyjadrení klesol počet tých Rusínov, ktorí za svoj materinský jazyk považujú ukrajinský, o 2190 obyvateľov od roku 2001 do roku 2011.

Keďže sme vykonali zámerný kvótny výber respondentov v prvom rade podľa národnosti (všetci respondenti boli objektívne Rusíni, pretože hovorili po rusínsky alebo ich obaja rodičia boli Rusíni), nemôžeme porovnávať zastúpenie rusínskej národnostnej menšiny v populácii na Slovensku, no napriek tomu respondenti sa rozdelili do troch hlavných skupín, najväčšiu časť súboru tvorili prríslušníci rusínskej národnosti (50,4%), o čosi menšiu časť vzorky tvorili respondenti so slovenskou národnosťou (42,8%) a k ukrajinskej národnosti sa prihlásilo 6% respondentov výberového súboru.

Vo výberovej vzorke sa potvrdila tendencia nárastu identifikácie Rusínov na Slovensku so svojimi národnými koreňmi po roku 1990. Ak ***v roku 1991*** si 33,7% respondentov nášho výberového súboru napísalo do sčítacích hárkov rusínsku národnosť, 12,1% ukrajinskú a až 51,2% slovenskú, tak ***v roku 2001*** sa tento pomer stáva vyváženejším a objektívnejším. 44,7% respondentov sa v sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2001 prihlásilo k rusínskej národnosti, 6,1% k ukrajinskej a 46,8% k slovenskej. ***V roku 2011*** sa pomer medzi rusínskou a slovenskou národnosťou zmenil v prospech rusínskej národnosti. 54,2% respondentov si v sčítaní roku 2011 napísalo rusínsku národnosť, 4,4% ukrajinskú a 40% slovenskú.

Asimilácia Rusínov podľa deklarovaného materinského jazyka naprieč generáciami

O asimilácii následných generácií Rusínov na Slovensku svedčí najmä ***deklarovaný materinský jazyk*** – u respondentov, ich rodičov a starých rodičov, ale aj v tom, akým jazykom rozprávajú doma so svojimi rodičmi a so svojimi deťmi. Slovakizácia Rusínov je podľa týchto ukazovateľov očividná.

Významným sa ukazuje posun v chápaní svojho materinského jazyka respondentmi vo vzťahu k svojim rodičom, ale najmä vo vzťahu k svojim deťom. Významným potvrdením nášho predpokladu je nezvratný fakt vyplývajúci z odpovedí najmä mladých respondentov. Akým jazykom rozprávajú rodičia doma so svojimi deťmi, taký jazyk potom deti považujú za svoj materinský. Ak teda rusínski rodičia alebo aj starí rodičia rozprávajú so svojimi deťmi a vnukmi po slovensky, ich deti a vnuci považujú za svoj materinský jazyk práve slovenský, hoc obaja rodičia i všetci štyria starí rodičia sú Rusíni.

Graf: **Rozloženie respondentov vo výberovom súbore podľa ich materinského jazyka**

Zdroj: KRÁĽOVÁ, Ľ. *Čemerica IV, Záverečná správa...*, s. 59.

Asimilácia rusínskej národnostnej menšiny, ako bolo uvedené vyššie, prebieha na niekoľkých úrovniach – odliv mladých za prácou z autochtónnych rusínskych území do viac alebo menej vzdialených miest, kde sa prispôsobujú väčšinovému obyvateľstvu a strácajú povedomie o vlastnej národnej identite, následne uzatvárajú zmiešané manželstvá, z ktorých zväčša vzídu deti ako príslušníci už väčinového národa, nehľadiac na to, či je otcom rodiny Rusín alebo matkou je Rusínka.

Graf **Rozloženie respondentov podľa jazyka, ktorým rozprávajú doma s rodičmi**

Zdroj: KRÁĽOVÁ, Ľ. *Čemerica IV, Záverečná správa...*, s. 61

Najhlbšou asimiláciou je však komunikácia so svojimi deťmi v jazyku väčšinového národa, a nie vo svojom rodnom jazyku. Ak rodičia doma rozprávajú so svojimi deťmi po slovensky, pričom sú obidvaja Rusíni, čo znamená, že i všetci štyria starí rodičia sú Rusíni a aj tí so svojimi vnukmi rozprávajú po slovensky, nie po rusínsky, potom deti a vnuci / vnučky nemajú od koho získať pocit národnej hrdosti a spriaznenosti so svojimi predkami a národnými koreňmi.

Priepastný rozdiel v používaní materinského rusínskeho jazyka doma, a to so svojimi rodičmi a so svojimi deťmi, ako sme uviedli vyššie, je významným potvrdením nášho predpokladu o asimilácii najmladších generácií Rusínov s majoritou, a to z vôle ich rusínskych rodičov. ***Používanie rusínskeho materinského jazyka medzi rodičmi a deťmi sa postupne vytratilo počas troch generácií z viac ako polovice domácností Rusínov, čo považujeme za alarmujúce zistenie. Aj za zavretými dverami svojich domácností už nepovažujú títo Rusíni za potrebné so svojimi deťmi hovoriť jazykom svojich predkov.***

Graf **Rozloženie respondentov podľa jazyka, ktorým rozprávajú doma s deťmi**

Zdroj: KRÁĽOVÁ, Ľ. *Čemerica IV, Záverečná správa*..., s. 62.

VŠEOBECNÉ POSTOJE K NÁRODNEJ IDENTITE RUSÍNOV NA SLOVENSKU

O funkčných sférach používania rusínskeho jazyka píše vo svojich prácach Anna Plišková, my sa opierame o jej knižnú publikáciu z roku 2008[2], v ktorej analyzuje rodinnú sféru ako oblasť každodenného používania rusínskych nárečí na Slovensku oproti sfére úradného kontaktu a scénicko-divadelnej, mediálnej, literárnej, konfesionálnej a školskej sfére ako oblastí používania spisovného rusínskeho jazyka. V našom výskume sa potvrdilo, že väčšina respondentov vo svojich domácnostiach komunikuje nárečiami rusínskeho jazyka, na verejnosti sa ho skôr hanbí používať, pričom menšia časť výberového súboru pozná kodifikovanú formu rusínskeho jazyka alebo má informácie o tom, že rusínsky jazyk bol kodifikovaný a je uznaný Slovenskou republikou ako spisovný jazyk jednej z oficiálne uznaných národnostných menšín na Slovensku[3].

4.2 Okolnosti straty národnej identity Rusínov na Slovensku podľa deklarovanej národnosti

Druhostupňovou analýzou prostredníctvom chí-kvadrátového testu bol identifikovaný signifikantný vzťah závislosti medzi národnosťou respondentov a ich názorom ***na proces straty povedomia o národnej príslušnosti Rusínov na Slovensku, keďže mnohí z nich sa považujú skôr za Slovákov ako za Rusínov***. Zo šiestich ponúknutých možností odpovedí bol identifikovaný štatisticky významný vzťah medzi národnosťou respondentov a názorom respondentov na päť z nich, ktorý je determinovaný: 1. historickými okolnosťami ich postavenia v Československu po 2. svetovej vojne (strata vlastného územia – Podkarpatskej Rusi a jej pričlenenie k ZSSR), 2. negáciou rusínskej identity a a postavením gréckokatolíckej cirkvi mimo zákon po roku 1950, 3. všeobecnou neznalosťou dejín Rusínov, 4. absenciou vlastného štátu, 5. absenciou rusínskeho školstva v SR.

Jazyk je jedným z najrelevantnejších faktorov určenia národnej identity a ja neovládam rusínčinu, nie som teda Rusín. **– Mám síce rodičov Rusínov, no oni so mnou nehovorili po rusínsky, ale po slovensky, to znamená, že môj materinský jazyk je slovenský,** hoc medzi sebou rodičia hovoria po rusínsky, so svojimi rodičmi hovoria po rusínsky, ale so mnou hovoria po slovensky, ja som už Slovák. **–** Škola je dôležitá, ja som sa učil ukrajinčinu, je mi blízka. **–** Som Slovenka, iba so známymi rozprávam po rusínsky (respondentka je z Kamienky a aj obaja jej rodičia i všetci starí rodičia pochádzajú z Kamienky). **–** Som Slovák (takisto z Kamienky, aj celá jeho rodina je z Kamienky) **–** Pretože v škole som sa naučila hovoriť po slovensky. **–** Nebola tak propagovaná rusínska identita ako teraz.

Oveľa pádnejší dôvod na stratu svojej identity je rozprávanie so svojimi deťmi po slovensky od ich detstva. **A ako píše jeden z respondentov: „Neovládam rusínsky jazyk, lebo moji rodičia so mnou od útleho detstva hovorili po slovensky, ergo – mojím materinským jazykom nie je rusínsky, ale slovenský jazyk, ergo som Slovák, hoc obaja moji rodičia sú Rusíni i rozprávajú po rusínsky. Mňa tak rozprávať nenaučili, tak sa zo mňa stal Slovák.“**

2 ПЛЇШКОВА, А. Русиньскый язык на Словеньску, s. 74-109.

3 Slávnostný akt kodifikácie rusínskeho jazyka na Slovensku sa uskutočnil 27. 1. 1995 v Bratislave a k tomuto aktu bolo za dva roky intenzívnej práce vyhotovených viacero publikácií: Ябур, В., Панько, Ю. Правила русиньского правопису; Панько, Ю. і кол. Орфоґрафічный словник русиньского языка; Гриб, Я. Букварь про русиньскы діти; Гриб, Я. Чітанка про русиньскы діти; Крайняк, Ф. Малый ґрекокатолицькый катехізм про русиньскы діти; Маґочій, П. Р. Русины на Словеньску.
Všeobecné javy spisovného rusínskeho jazyka najobsiahlejšie zahŕňa Gramatika rusínskeho jazyka autorov Jabur, V., Plišková, A., Koporová, K. (2015).

Zodpovednosť rodičov pri výchove svojich detí za pocit národnej príslušnosti k tým predkom, z ktorých vzišli samotní rodičia, je nezastupiteľná a veľmi podstatná. Rodičia-Rusíni sú zodpovední za povedomie a chápanie príslušnosti k svojim rusínskym predkom alebo naopak za odrodenie od neho u svojich detí. Hlavne tým, či so svojimi deťmi komunikujú od detstva po rusínsky alebo po slovensky.

ZÁVER

Jednou z najväčších bariér v národnoidentifikačnom procese Rusínov je dlhodobá asimilácia s väčšinovým štátotvorným národom na Slovensku. Asimilácia rusínskej národnostnej menšiny so slovenským národom, podľa nášho názoru, prebieha na troch, v článku analyzovaných úrovniach.

Ak mama a otec rozprávajú so svojimi deťmi po slovensky, ba dokonca starí rodičia rozprávajú so svojimi vnukmi po slovensky, tak je prirodzené, že deti a vnuci považujú za svoj materinský jazyk – jazyk svojej vlasti a nie jazyk svojich rodičov či všetkých svojich predkov. Tento postoj vyvolaný rôznymi okolnosťami (tragickou históriou Rusínov, životom v mestskom väčšinovom prostredí, zmiešaným manželstvom, negatívnou skúsenosťou s väčšinovým nacionalizmom...) však zväčša vedie o odnárodneniu vlastných potomkov. Kým tento neodškriepiteľný fakt Rusíni na Slovensku nepochopia, bude v ohrození zachovanie ich rodu čím ďalej, tým viac.

Príznačné sú slová jedného z odnárodnených respondentov: ***„Neovládam rusínsky jazyk, lebo moji rodičia so mnou od útleho detstva hovorili po slovensky, ergo, mojím materinským jazykom nie je rusínsky, ale slovenský jazyk, ergo som Slovák, hoc obaja moji rodičia sú Rusíni a rozprávajú po rusínsky. Mňa tak rozprávať nenaučili, tak sa zo mňa stal Slovák."***

V našom výskume sme zistili, že používanie rusínskeho materinského jazyka medzi rodičmi a deťmi sa postupne vytratilo počas troch generácií z viac ako polovice domácností Rusínov, čo považujeme za alarmujúce zistenie.

Ďalším zo závažných prejavov pokročilej asimilácie Rusínov na Slovensku s väčšinovým národom je nevybudovanie rusínskeho školstva. Neexistencia rusínskych škôl v širšom rozmere (v súčasnosti existujú na Slovensku dve školy s vyučovacím jazykom rusínskym, štyri školy s vyučovaním jazyka rusínskeho a v jednej škole si môžu žiaci vybrať krúžok rusínskeho jazyka), kde by sa mladí Rusíni naučili ovládať svoj materinský jazyk v písomnej i spisovnej ústnej podobe, je príčinou i dôsledkom silnej asimilácie. Neexistencia potreby ovládať svoj jazyk v písomnej podobe môže viesť k jeho zániku vtedy, ak odídu poslední aktívni používatelia jeho ústnej formy.

Potešiteľným zistením analyzovaného výskumu je fakt, že respondenti deklarovali ochotu zapísať svoje deti na vyučovanie rusínskeho jazyka, ak by sa v škole v ich meste či dedine vyučoval rusínsky jazyk. Len je otázne, nakoľko vážne to mysleli a neštylizovali sa do želanej odpovede.

Ďalšie zistenie z výskumu, že vyše dve pätiny respondentov (44,9%) prejavilo záujem, aby ich deti ovládali spisovný rusínsky jazyk, možno považovať za potešiteľný fakt, ktorý by práve vedenia obcí aj škôl v rusínskom prostredí mohli využiť a zúročiť zakladaním škôl s vyučovacím jazykom rusínskym. Doslova *slovom do bitky* bola odpoveď 62,5% respondentov, že by svoje deti zapísali na vyučovanie rusínskeho jazyka, ak by také bolo v ich meste či v ich dedine.

Podstatným prejavom asimilácie Rusínov so Slovákmi potvrdeným daným sociologickým výskumom z hľadiska bariér reflektovania národného povedomia Rusínov na Slovensku je fakt, že mnohí opytovaní Rusíni ani nevedia, že jedno z ich nárečí bolo vzaté za základ ich spisovného jazyka a že sa tak stalo 27. januára 1995 v Bratislave. 118 respondentov z 384 všetkých respondentov vedelo, kedy bol kodifikovaný rusínsky jazyk po roku 1989, teda 30,7% všetkých respondentov. Necelá tretina z nich. Rusíni na Slovensku zaujímajú ambivalentné postoje ku kodifikácii svojho jazyka. V širokej miere ho nerešpektujú z rôznych dôvodov, hlavne preto, že sa ho nikdy neučili v škole, ale aj preto, že podľa mnohých nevychádza práve z ich nárečia.

Ak sa pri otázke o kodifikácii rusínskeho jazyka výberový súbor rozdelil na dve časti, pričom tú väčšiu tvorili respondenti bez jasného názoru na význam kodifikácie vlastného jazyka, dokonca ôsmimi percentami zastúpených respondentov s odmietavým názorom na ňu, potom to je opäť ďalší z dôkazov slabej identifikácie Rusínov s vlastným jazykom v jeho písomnej podobe, teda vlastnou identitou ako takou. Žiaden jazyk v modernej spoločnosti s veľkou migráciou obyvateľstva do miest a do iných krajín nemôže pretrvať do budúcnosti iba v ústnej podobe. Z toho jednoznačne vyplýva, že ***Rusínom na Slovensku chýba vzdelanie v národnostných rusínskych školách, kde by sa takéto základné a pritom primárne skutočnosti o svojom národnom živote ovplyvňujúcom ich národnú identitu dozvedali***. Len v škole sa nastupujúce generácie učia históriu svojho národa i jeho spisovný jazyk v písomnej podobe. Ak takéto školy Rusínom chýbajú, chýba im ich základná podstata, podstata výučby k sebauvedomeniu. Práve chýbajúce rusínske školstvo je jednou zo základných bariér v sebareflexii vlastnej národnej, vrátane jazykovej identity u Rusínov na Slovensku.

Naše zistenia o postupujúcej asimilácii v jednotlivých rusínskych obciach na severovýchode Slovenska sú alarmujúce. Samozrejme, je vecou interpretácie, ako ich uchopiť. Z nášho pohľadu robíme my Rusíni pre našu záchranu málo, privykli sme si na pohodlný život väčšiny a pre svoje deti nepožadujeme vzdelávanie v materinskom jazyku, ani učenie o svojej vlastnej histórii. Keď vraj žijeme na území Slovenska, tak sme

(Pokračovanie na 21. strane)

ПОЗДРАВЛЇНЯ РУСИНІВ на рік 2023 ч. 1

Дорогы чітателї,

вшытко добре в новім роцї, жычу міцне здоровя і спокійность в родинї, няй Вам ани в новім роцї якостна русиньска література нїґда не хыбить!

В першім Поздравлїню Русинів на рік 2023 суть уж традічно публікованы першы три міста із ***Літературного конкурзу Марії Мальцовской****, в котрім ся презентовали авторы оріґіналной поезії і прозы в русиньскім языку. Кралём Літературного конкурзу 9 ся став* ***Мірослав Жолобаніч****, автор гуморістічной прозы Пінянженка, далшыма оцінеными были дві дамы:* ***Людміла Шандалова*** *з інтімнов поезіёв і* ***Марія Шмайдова*** *з прозов о жывотї лїса. Вітязям ґратулуєме і віриме, же Літературный конкурз є про Вас, але ай іншых авторів мотіваціёв к далшій творчости.*

Мґр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД., Центер языків і культур народностных меншын – Інштітуту русиньского языка і культуры ПУ

ОДБЫВ СЯ СЕМІНАР КУ ЛІТЕРАТУРНОМУ КОНКУРЗУ МАРІЇ МАЛЬЦОВСКОЙ 9

Уже девятый рік Сполок русиньскых писателїв Словеньска орґанізує Літературный конкурз Марії Мальцовской. Тото року до конкурзу послало свої творы менше авторів, як то бывать по іншы рокы, але умелецька уровень вшыткых посланых творів ся підняла. Одборна порота, на челї з Мґр. Михалом Павлічом, ПгД., котрый ся шпеціалізує на сучасну русиньску літературу, выгоднотила вшыткы посланы творы на Семінару ку конкурзу, котрый ся одбыв 30. 12. 2022 у Пряшові. Выслїдок рішіня одборной пороты є слїдуючій:

1. місто – Мірослав Жолобаніч:
Пінянженка (гуморістічна проза)

2. місто – Людміла Шандалова:
Птах на небі, Думкы, Влак жывота... (інтімна поезія)

3. місто – Марія Шмайдова:
Під диков грушков (пригоды про найменшых)

Вшыткы творы посланы до конкурзу будуть поступно публікованы в літературній рубріцї Поздравлїня Русинів часопису Русин у роцї 2023.

Вітязям ґратулуєме!

ПгДр. Кветослава Копорова ПгД.

Мірослав Жолобаніч

Пінянженка

Додо є особитый чоловік. Є то хлоп, котрого зохабила жена уж перед многыма роками. Люде говорять, же то было через алкогол, котрому ся надміру оддавав. Но а што говорять люде на валалї, то мусить быти правда. Тадь на валалї ся вшыткы люде добрї познають а як ся говорить, аж до горнця собі відять. Додо, наспак, говорить, же пити зачав аж з того, же го охабила жена. Теперь, як твердить, не має змысел перестати, бо жена ся му не верне, а до пиятыкы інвестовав уж так много грошей...

Додо є тыж добросердечный чоловік. В корчмі пє фурт на здравя другых, так не може мати плане сердце. Дожычіть каждому. Кедь собі выпє, не отравлює людей, ани до них не рыпать, як то роблять остатнї пияци. Сидить собі спокійно, тихо понореный до своїх думок. Од никого не жычать грошы, є скромный, ненарочный, охотный помочі другым. Самособов, помыгать лем тогды, кедь є терезвый, но а то ся не стає часто. Ід жывоту того не потребує много. Зато ани ниґде не ходить до роботы. Ани сам собі не споминать, коли послїднїй раз быв заместнаный. Сучасна соціална сістема в области старостливости о безробітных го успокоює.

Правдов є, же має де бывати. Жыє в родічовскій хыжі а ёго вісемдесятрочна мати му каждый день наварить. Тепла страва є предсі заклад про нормалне фунґованя орґанізму. Жыє на валалї, як поеты звыкнуть писати, в лонї прекрасной природы, а кедь собі хоче привыробити, можностей є дость. Но ани сам уж не знає, чом має з рока на рік векшый одпор ід фізічній роботї.

Кедь не сидить в корчмі, так ся поневірять по околитых лїсах. В лїсї ся занимать зберанём лїсных плодів. Навколишнї лїсы знає як властну долонь. Фурт, кедь ся верне з лїса з добрым уловком, напрямить собі то рівно до корчмы. О ёго товары є великый інтерес, главнї з боку корчмаря, котрый не має ани час, ани дяку блукати ся по лїсї. За кошиками грибів, або

ведрами яфорів ці малин ся лем так запорошить. Самособов, як хлопи, так і корчмарь Додови заплатять. Ці добрї, не знати. Додо не має становлену цїну. Є спокійный з тым, хто кілько дасть. В такых сітуаціях, кедь приходить до корчмы з „цїнным товаром“ сі на Дода вшыткы хлопи спомянуть. Но по іншы днї є про них невідженый.

За тоты заслугы має Додо своє вычленене місце в кутї корчмы коло воблака. Была то ёго подмінка – ненападне місце, як ненападный є і сам Додо, з выглядом на лїс.

Додо собі уж не знає представити жывот без корчмы, а корчмарь корчму без Дода. Можеме сміло повісти, же Додо ся став інвентарём корчмы. Додо собі усвідомує яке щастя є про валал, же корчму іщі не заперли. Без корчмы бы ся хлопи не мали де сполоченьскы выжыти. В корчмі позераня шпортовых каналів в телевізорі, граня карет або темпераментне розобераня політічной сітуації має свою неописателну атмосферу.

Раз за час то меджі хлопами заіскрить, но вшытко ся наконець вырїшить ід спокійности вшыткых. Дода ід такым дебатам нихто не кліче, а по правдї, Додо о такы дебаты ани не має інтерес. Ёго главнов „актівітов“ є предсі сидїти при облаку, попивати пиво і позерати на околиту природу, котров є так одушевненый. Збожнює чувство осамочіня меджі людми. Глук і крик хлопів го не вырушує. Тихоты собі в лїсі ужыє аж-аж. Дода то успокоює. Не є рад центром позорности. Хлопи знають, же даґде там в кутї корчмы сидить, але про них, як кобы там ани не быв. Як хлопи, так і Додо собі на то звыкли.

Додо быв лем раз в жывотї центром позорности а то тогды, кедь мав слабу хвільку і похвалив ся хлопім своїм зажытком з лїса. Твердив їм, же ся до нёго залюбила медведіця, котру стрїтив в лїсї уже пару раз. Послїднїй раз го доконця пронаслїдовала, а кедь єй лем так-так утїк, попозерала на нёго неописателным поглядом. Медведіця із слызами в очах му смутным поглядом вытыкала, же ю зохабив саму в лїсї. В її очах відїв жалость і розчарованя. Было му жаль той медведіцї, но не знав собі представити жывот з нёв. Як бы то вызерало, а што бы на то говорили люде.

Кедь доповів свою пригоду, хлопи ся скоро попучіли од сміху, хватали ся за брїхы, плескали ся по колїнах. Одтогды сі го зачали доберати, же холем дахто проявив о нёго інтерес.

Додо быв охотный одприсягати своє тверджіня, але порозумів, же то не має змысел, жебы він, добросердечный і чутливый лїсный муж пояснёвав розкекешеным, твердой натуры хлопім, же погляд медведіцї быв упрімный, повный ласкы і пересвідчуючій.

По пару днёх добераня хлопи забыли на Дода і на медведіцю. Про них были важнїшы проблемы коло шпорту і політічного діяня дома і в світї. Так, як каждый день, ани тот не быв в корчмі ничім вынятковым. Хлопи грали карты, покриковали по собі, фіґлёвали. Мож повісти, же в корчмі пановала каждоденна корчмова класіка.

Додо як все, попивав собі пиво і свою облюблену сливовіцю. Притім задумано позерав через облак на лїс. Емоції, як ся на валальску корчму патрить, ґрадовали. Хлопи в повышеній наладї весело попивали, сміяли ся, веселили, а наростала ай інтензівность голосів і бухання до стола. При сусїднїм столї уж зачали хлопи двигати высоко рукы і співати неідентіфікователну мелодію.

До того вшыткого задзвонив єдному з них мобілный телефон. В невеликій корчмовій містности а в так погодовій атмосферї способило дзвонїня мобілу порядный непокій. Векшына хлопів стихла, намерзено ся попозерала на хлопа, котрый приложыв мобіл к вуху. Хлоп не говорив до телефону ніч, лем уцтиво і согласно прикывовав. Кликала му жена. Крічала до телефону так, же хлопи вшытко чули. Мусила быти барз напаїджена, бо хлоп аж збілїв. Мусив ся притримовати края стола, жебы не впав із стілця.

- Пребачте, хлопи, але про неодкладны повинности мушу утїкати домів, - повів, кедь положыв мобіл до кешенї.

- А то ани не дограєш? Маєме предсі розограту партію, - смутно ся спросив єден з них.

- Не можу, є то неодкладне, - хлоп одложыв карты на стіл і встав.

- Ах, тоты потворьскы жены! Не мають порозумлїня про мужскы дїла. Не мають дома што робити, так выдзвонюють хлопім до корчмы, - погіршовав ся єден з пайташів. – Надію ся, же тота моя ся дома не нудить і же мі оварить порядну вечерю. Я про істоту до корчмы мобіл не ношу.

Остатнї хлопи му сугласно прикывовали і смутно ся запозерали на карты. Тоты, што мали добры карты, намерзено дудрали.

Путёв ід вычапному пулту хлоп глядав пінженку, жебы міг заплатити корчмарёви, котрый собі спокійно подримковав опертый о пулт. Мав уж тыж „під калапом“.

Хлоп як глядав, так глядав, пінженку не нашов. Переглядав уже другый раз вшыткы кешенї, но безуспішно – пінженка счезла. Вернув ся ід столу, глядав пінженку на столї і під столом. Хлопи на нёго мовчкы позерали. Не розуміли, што ся дїє. Дакотры з них ай перестали хлипати пиво. Мовчкы слїдовали безрадного хлопа.

- Приятелі мої, ту іде сранда боком. Вернийте мі пінженку, - повів муж. -Не маю много часу, бо

кедь ся до півгодины не верну домів, жена ня зодре як малого хлопця!

- Але мы твою пінженку не маєме. На што бы нам была, тадь маєме свої, - протестовали хлопи.

Бухали ся по кешенях а поступнї ряд рядом выберали свої пінженкы і указовали їх неборакови колеґови.

- Мав єсь пінженку із собов, кедь єсь ішов до корчмы? - спросив ся єден з них.

- Хлопи, не штвийте ня! Самособов, же єм пришов з пінженков. Без пінженкы до корчмы николи не ходжу. Особнї єм сі ї дома переконтролёвав. Не робте сі з ня сранду. Мушу заплатити а іти домів, тадь мі іде о жывот, - повів уж зуфалым голосом муж.

Хлопи собі не знали пояснити загаду счезнутой пінженкы. Розпрудила ся горлива дебата о вшыткых

можных способах її счезнутя. Цілый час сиділи вєдно за столом, нихто од стола не одходив.

Ініціатівы ся хопив корчмарь, котрый перестав подримковати, кедь збачів непокій меджі гостями. Не міг допустити, жебы была забабрана репутація єго корчмы, то на єдній сторонї, а на другій, ішло предсі о заплачіня немалого учту.

- Што ся в корчмі оварить, то ся в корчмі ай зъїсть, - повів енерґічно. – Мусиме то вырїшыти ту а зараз. Чїм скорїше, тым лїпше.

Кликав ід собі за вычапный пулт заказників єдного за другым а із зручностёв поліцайта, што робить выслух, давав їм вопросы, переглядовав їх, жебы пришов на прічіну той корчмовой тайности. Но єго снажіня было безрезултатне. Не розумів тому. Такый трафунок ся став в єго корчмі першый раз.

- Но так, хлопи, майте розум, не будьте твердоглавы як медвідї. Признайте ся! Покы ся тота тайность не вырїшить, не пущу никого вон з корчмы.

На знак важности своїх слов одышов ід дверям і замкнув їх з ключом, а ключ сховав до кешенї.

Лем тілько, што корчмарь спомянув медвідїв, вшыткы хлопи в корчмі ся, як на приказ, обернули там, де мав сидїти Додо. На нашого Дода вшыткы забыли, доконця ай корчмарь, што ся сам пасовав за поліцайта і робив выслух.

Так пришов шор ай на Дода. Послїдня надїй найти пiняженку. Додо, як фурт, понореный до своїх думок, собі спокійно попивав пиво і не проявлёвав ниякый інтерес о дїяня в корчмі. Вшыткы замовкли. В корчмі настало морозиве тихо.Таке тихо, же то вырушило ай самого Дода. Попозерав ся каламутным поглядом на хлопів. Не розумів, чом ся вшыткы позерають авкурат на нёго.

- Што ся стало, небодай дішло пиво, кедь маєте такы траґічны погляды на тварях, - переговорив першый раз за вечур. - Я бы собі іщі єдно дав.

- Та ты ту, Додо? - спросив ся несподїваный корчмарь. - Сидїв єсь цїлый час за своїм столом?

- А де бы-м мав сидїти? Тадь знаєш, же тото є моє місце. Свого міста і свого выгляду ся нїґда не зречу, - задудрав Додо.

- Не думав єм то так, - продовжовав корчмарь, - хочу лем знати, ці єсь ся не мотав коло столів заказників.

Додо сі підопер бороду руков і задумав ся.

- Як думам, так думам, але не памятам сі, жебы єм опустив своє облюблене місце, - повів уж скоро заспаваючій Додо.

- Ту, колеґови счезла пiняжека а хочу знати ці єсь ї нагоднї не нашов, або даґде не відїв.

- Яку пiняженку, - повів уж кус намерзено Додо. Сам чув, же того уж нагоровив аж-аж. Было видно, же го то унавлює. Міцно ухляв.

Корчмарь ся не піддавав. Выбрав із кешенї свою пiняженку а положыв ї на стіл перед Дода:

- Таку, або подобну, - повів енерґічно.

- Ёй, таку? Так такых пiняженок я маю дома кілько лем хочете, хлопи, - повів і махнув руков.

- Але мы глядаєме пiняженку ту того хлопа, не тоты, котры маєш дома, -повів уж нервозный корчмарь. – Укаж нам свою!

Додо з дудранём і великыма проблемами, тримавчі ся стола, выбрав із кешенї пiняженку і положыв ї на стіл перед себе.

- Матко Божа, тадь то є моя пiняженка, - зъёйкнув од радости муж. - Маю в нїй ай обчаньску леґітімацію!

Взяв пiняженку, выбрав з нёй леґітімацію і указав ї вшыткым хлопім. Хлопи спокійно выдыхли і по хвільцї зачали надшено припивати на щастный конець страченої пiняженкы.

- Додо, повідж нам, якым способом ся дістала тота пiняженка до твоёй кешенї, поясний нам то, - вывідовав ся уже спокійный корчмарь.Репутація єго корчмы была захранена, учет бы заплаченый.

- Я не знаю, - повів преквапленый Додо і розмахнув руками. - Тыж ня то інтересує, як ся то притрафило. Я сі памятам лем то, же єм сі попивав пиво і кохав ся поглядом на лїс. То была моя єдина старость.

Піднапившы хлопи зачали горливо розоберати взникнуту сітуацію. Каждый з них мав свою верзію. Ай при каждім столї ся погляды розходили, но у вшыткых резоновала теорія о невысвітлителности той тайности.

Хто знає, доколи бы тоты дебаты в корчмі продовжовали, не быти выхлятого і алкоголом змордованого корчмаря, котрый радікально выгласив „заверечну“ і гостїв загнав домів. Резултат дебат быв але ясный. Додо має необычайны схопности.

На другый день уж цїлый валал знав о чудї, котре ся стало в корчмі. Вість ся розшырёвала з уст до уст, од дому к дому. Каждый ід нїй придавав свою верзію, аж ся зачало говорити о зазрачных способностях Дода переміщати пiняженкы до своёй кешенї.

Лем сам Всевышнїй знає, што ся в тот день в корчмі змололо. О тім, же вшыткы хлопи, а ай сам корчмарь, были спиты під образ божый, нихто ани не гавкнув.

Дакотры люде ожывлёвали уж давно забыты бісїды о Додовій пасії комуніковати з медведіцёв, чім хотїли потвердити єго выняткові способости. Хто знає, кілько уж має Додо дома пiняженок. Отворив їх і сконтролёвав обсяг? А ці знає о них, же їх має? – говорили собі люде.

Так ся з чоловіка, котрого люде переглядовали, котрый быв так ненападный, же ани тїнь не метав за собов, кедь світило сонце, стала ся на валалї вызначна персона. Одтеперь, каждый, хто стрїтив Дода в повышеній наладї, уцтиво поздравив, но про істоту ся гнедь їмив руками за місця, де звычайнї носив свою пiняженку. А він, бідняк, не розумів, чом так роблять.

Каждый на валалї уже знав, же кедь є Додо терезвый, є добрачиско, але кедь собі выпє, є обдареный незвычайныма способностями.

Так ся з Дода стала зо дня на день містна целебріта. З никого ся за єден вечур став дахто, котрого сі зачали вшыткы люде поважовати. Но Додо є невыжадуючій чоловік. Ай напрік незвычайній популярности собі надале жыє своїм завжываным способом жывота.

(Выбране з Літературного конкурзу Марії Мальцовской, рік 2022, 1. місто)

Людміла Шандалова

Птах на небі

Болестно кряче птах
высоко на небі
жаль несе
із душы вырваный
зо сердця выкатуляный

На крылах слабых
летить птах сам
до своёй меты
моцує ся
силы тратить
тяжобу піднимать
до облачной піны

Белаве море
занесе далеко
не знати де...

Споминка

Уліцёв познатов
проходжу в снї
до спароты счез
таёмно замлїв день
Лем стары ґаштаны
ся зміловали
тїнёв ня прикрыли
вітриком почестовали
пахотов обняли
Драга з пороху вошла
клюкатым ремінком
до двора
школьска ташка
на плечох счеркотїла
Уж лем крочок
лем єдно обернутя ключіком
ку-ку, ку-ку
витать куковка зо стїны
валочком розквітнутой
моє сердце...

А де є мамочка?

Думкы

Тяжко мі уснути звечера
кліпайкы заперам
кладу старости дня
на білу подушку
крохмалём напиту

Рой думок летить
в розгучанім улї
нетерпезливо заганям
отравны пчолы

Женуть ся споминкы
як сполошане стадо
през неконечну луку
уж їх не сперам
чекам
на мілосердне тихо
на колысанку
на тмавый завіс
што принесе сон
тїло завиє до спочінку

В таёмнім морю топлю ся
кліпкають звізды
не мам де втечі
помолю ся...

Влак жывота

З родічовской станіцї
з давно писаным цїлём
жене ся влак
в коляї осуду

Острый плач піщалкы
выправив го
на свою путь
голосно гырмлять колеса
ваґоны ся гнуть

В шаленім темпі
біжыть філм
фаребных образів
без назвы
без познатого конця

През брудный облак
позорую сонце в золотім рамі
хмары сторганы до стрямб
стромы як махають птахом
птахы як співають землї

Лем хыжы без погнутя
біло дымлять комином
люде в них счезають
як дрїбный мак
жене ся влак
як жывот сам

Осуде

Осуде мій
записаный в книжцї
ці тя добігую
пред тобов ся крыю
ці капітулую

ці мі тя дано
ці з доброго дїлиш
а ці плано
раз ся день зоцмить
другый раз го выяснить рано

осуде мій
крачам в коляї твоїй

Воякови

На оросенім облаку
намалюю сердце
тобі –
чловече в справодливій зброї
сыне спасы
вояку
в закопох
в бункрї
на одкрытім морї
што взяв єсь цанїстру
і положыв до нёй честь
спаковав жменю страху
но верьхом любов
ку мамі
ку родинї
ку народу
ку своїй земли
ани найвекша плюта
не змыє надїй
ани найвекша буря
не заглушить тугу по слободї

през моє сердце
катулять ся слыза

Бою ся

Бою ся ночі
же звізды впадуть
бою ся дня
же сонце счорнїє
бою ся росы
же кровли ся напє
бою ся вітра
же гырмлїня придує
бою ся хмары
же загорить огнём

Войны ся бою

О, мій Боже!

Там далеко

Там далеко
за сивым верьхом
за чорнов горов
за долинами
над людьскым комином
за столом
де хлїб ся їсть
де молитва шептана
там
змачаный обрус слызами
свічка гасне
жаль ся родить
страх дуркать до дверь
болесть ся просить за кума
вышкірять ся смерть
там...

Ці то далеко?

(Выбране з Літературного конкурзу Марії Мальцовской, рік 2022, 2. місто)

Марія Шмайдова

Під диков грушков

I.

На лїсній лучцї стояла стара грушка. Роками порядні згрубла а скора на нїй была рапава. Вшыткы мурянкы і розлїчны хробачікы легко вылїзали горі нёв, аж до кошатой коруны. Конарївля росло дошырока. Не была то грушка, яка звычайнї росте в людьскых загородках. Ани грушкы на нїй не были такы, якы познаме з обходу. Росли на нїй дрїбненькы грущата. Было їх на грушцї каждый рік велё. Може і зато, же были дрїбны, годни были конарї їх утримати вшыткы на собі.

Осїнь того року приходжала помалы. Як приходжав холоднїшый час, листя ся почінало переміняти. Ёго фарба была спочатку зелена. Морозику не было, зато помалы але істо, діставало листя жовтасто-червену фарбу. Грушочкы наберали солодкастый смак каждым днём. Довкола старой грушкы была шырока зелена лука. Ани холоднїшы днї не змінили єй сыто зелену фарбу. Гев-там ся переблисла світяча, жовтаста фарба квіткы златобылькы, яка овелё перевышовала зелену травку. Пышно ся выпинала над остатнє ростлинство.

II.

-Ав, ав, праві єсь мі впала на моє прекрасне квітя. Іщі же єсь ня не доламала, - скаржила ся златобылька а смотрила долов на землю, де праві допала дика грушка.

-Чом єс собі роздумала вырости праві ту, під нашов мамов-грушков. Мусиш быти приправлена, же нас ту впаде іщі немало.

-Я ту выросла вєдно з моїма сестрічками златобыльками на хосен звіряткам, што жыють в лїсї. Уж жадне квітя теперь в осени не потїшить їх очка, лем наше златобылькове.

-Мы, дикы грушочкы сьме тыж на хосен вшыткых звірят. Довго-предовго іщі будуть попід стрім переходжати а закаждым собі на нас посмакують. Хоць бы нападав і снїг, та собі ёго попереграбують а під ним нас найдуть.

Так собі вели бісїду грушочкы і златобылька.

Осїннє сонечко меджітым засвітило на лїсну лучку. Праві вышло над недалекый лїс. Зелены грушкы ся блискалы од раннёй росы а жовты головкы златобылёк ся одражали од лучів сонечка. Вытворяли жовты ниткы, якы звязовали єднов лінійков сонечко і головкы квіток. Златобылькы і грушочкы на грущцї ся обернули на выход сонця а за собов охабили лем довгы тїнї, якы смеровали на запад.

-Днесь нам буде приємнї, стара грушко, бо подовать тепленькый, южный вітор, - тїшить ся златобылька за вшыткы свої дружкы.

- Вера, вера, зимного северного вітра собі прес зиму іщі ужыєме, - задумала ся грушка а спокійнї тихо зашелестїла.

III.

Під стромом ся кажду осїнь нагромадить копа зосхнутого листя, яке нападать зо старой грушкы. Праві під листём є чаровный світ, в якім жыють розлїчны дрїбненькы звірятка. Звірятка жыють нелен над землёв, але і під листём, в моху, дакотры і в глинї, в крякох, або на стромі. Бігають, плазять ся, або лїтають. Єдны суть активны през день, другы вночі. Тоты нічны може хотять перед вшыткыма сховати свою красоту.

В єден підвечур, в тихости лїса зашустїли в повітрю крыла якогось лїтаючого чуда.

-Я єм найкрасшый ночный мотыль. Лїтам лем вночі. Як бы єм вылетїв прес день, вшыткы бы одпали од моёй красоты і великости, - хвалить ся сам про себе мотыль. Лїтать дале понад лїсну лучку, понад грушку, попід лїс. Довго лїтать, обзерать собі околїцю, роздумує, де бы ся усадити.

-Хто єсь ты, одкаль єсь пришов а што ту хочеш? – заставив ся заступ мурянок, якы в шорї хотїли лїзти по своїй знамій дражцї з мурянчаной копкы, аж на стару грушку.

-Тебе сьме ту іщі не відїли.

-Ёй якый єсь великый, - перекриковали ся мурянкы єдна прес другу.

Мотыль пару раз перелетїв коло грушкы а заставив ся на грубім конарї. Нехапаво смотрив і слухав, што за вопросы му кладуть мурянкы. Одповідати їм ани не стиг, лем обертав головку і крылцята зо страны на страну. Мурянкы, што вышли на грушку, збачіли штось ужасне - мотыля невиданой красоты і великости.

Стара грушка зашелестїла, як бы хотїла штось повісти.

Мурянкы збыстрили слух.

- Уж было начасї, жебы єсь ся зъявив. Я ту уж може сто років чекам, коли до мене прийде окань грушковый. Моя сусїда, полёва черешня мі все лем повідала, же ся дочекам раз своёй родины - оканя.

-Нащастя єм ся дочекала. Ты єсь барз взацна навщіва, яка не приходить лем так. Зістань жыти ту, в моїй корунї, буду тя хранити.

Помалы ся схылёвало ку вечеру. Мотыль полїтовав коло коруны старой грушкы.

-Дякую ті стара грушко, же єсь ня прияла. Сама добрї знаш, же грушкы, і мы, ночны мотылї - оканї грушковы, жыєме одвіків як єдна родина. Можу закликати ку собі свою дружку оканьку? Будеме ту вєдно жыти – мотылї і стром.

Мурянкы, што вышли аж горї на грушку, ся помалы почали вертати до свого дому з новов справов, же є ту новый жытель.

-Дайте знати вшыткым у вашій мурянчаній копцї, же тот мотыль нияк раз не пошкодить ани мене, стром, ани мої плоды, - повідать грушка мурянкам а голосно шелестить дале.

-Мої гусеницї не зроблять велику шкоду, попасуть

лем дас пару листків, - высвітлює окань вшыткым довкола.

IV.

Вечур незатримано поступовав а вшыткы звірятка, якы ту жыли, побрали ся спати. Окань зачав полїтовати по тмі коло грушкы а выдавав незвычайный звук і пах. Лїтав скоро цїлу ніч – зато є і ночный мотыль. Занедовго ся коло нёго зъявив і другый мотыль. Під ясным місячком і трепотаючіма звіздами на белаво-чорнім небі полїтовала одразу пара мотылїв. Обтерали ся крылками, трепотали нима і тішыли ся новому дому. Усадили ся ту, а вєдно зо старов грушков і сусїдами мурянками перечекали зиму.

V.

Як з яри сонечко лїпше пригрїло, мотылї ся перебрали зо зимного спаня а єден з оканїв наклав яєчка. Занедовго ся з них вывели ларвы. Очечка мали слабы, тїло мягоньке. Погыбовали ся маленькыма ніжочками, лем помалы. Меджітым пообжерали пару смачных, молоденькых листків, якы праві выросли на старій грущці. Як уж ларвы цїлком доросли і заміцнїли, закуклили ся до обалу. Там ся стало чудо. В куклї ся гусеніцї перемінили і вышли зо своёй колыскы, де довго спали. Почали єдна за другов вдыховати до себе повітря. Крылцята якы были покорчены ся нарівнювали. Поступні діставали форму і подобу прекрасных мотылїв з оками на крылах. Мотылї сидїли іщі пару минут на місцї, аж покы крылка не были цїлком певны. Одразу ся вшыткы підняли і вылетїли з грушкы. Над луков полїтовали новы, прекрасны обывателї, на якых была пышна і стара грушка. Мурянчата, што ту жыли, отворяли дошырока очі, бо таке прекрасне дївадло іщі не відїли.

Потім вєдно – оканї і мурянкы навщівляли квіткы грушкы а спокійнї ся жывили їх солодков щавов. Доказали так вшыткы сполунажывати на єднім місцї, в єднім часї а кормити ся тов самов стравов.

VI.

Недалеко од грушкы, праві як кончіть лука, є зачаток смерекового лїсика.Там, під єдным стромом, є невеликый горбок. Тот горбок жыє чулым жывотом. Є там нескуточный рух і погыб. Штось ся там рушать горі-долов, з бока на бік, єдно прес друге. Каждый, хто в лїсї на лучцї жыє знать, же є то мурянчана копка. В нїй жыють тісячі, може і стотісячі, або міліоны лїсных мурянок. Твердо працують, скоро так, як пчолы. Переношають яєчка своёй будучой ґенерації, соломкы, сухы травкы. Вшытко мать своє місце. Їсти хоче кажда мурянка, але на першім місцї є найти їдло про кралёвну.Она єдина кладе до гнїзда яєчка, з котрых выростуть молоды муряночкы. То є єй єдина робота. Мурянкы робітнічкы ся о ню старають і кормять єй. Вояци з великыма грызадлами охранюють гнїздо.

VII.

Вышли мурянкы з мурянчаной копы. Крутили ся по околіцї а глядали їджіня. Дотулила ся єдна мурянка другой а так дає знати, же штось потребне на луцї нашла.

-Подь, сестрічко, за мнов, дашто ті укажу. Нашла єм велику і тяжку соломку а сама собі з нёв не пораджу, - повідать єдна старша і векша мурянка.

-Добрї, добрї. А ці знаш дорогу, жебы сьме не заблудили на тій великій луцї, - звідує ся друга мурянка.

Дотыкали ся мурянкы взаємно, а так собі выповіли вшытко, што было потребне. Мусили ся догоднути на тім, што як зроблять, кедь бы стрїтили неприятеля. Догодли ся, котрым смером ся выберуть.

Выбрали ся з дому а ішли там, де росла стара грушка. Дорога ку грущцї была добрї знама, но мурянкы продовжовали дале. Коло грушкы ся ани не заставили. Перешли уж довгу дорогу. Понагляли ся, уж і біжали. Мурянкы мають ногы довгы, можуть іти і на претєкы.

Але што то? До драгы ся їм поставила довга, зелена, груба гусеніця.

-Мы ся тя не боїме. Ідеш нам з драгы, выпряч ся стады, - крічать мурянкы на лїниву гусеніцю. Лежала собі там а ани ся не гла.

Мурянкы ся аж зострашыли, кедь ся нараз лїниво погла і натягла своє тучне тїло. Была проти ним омного векша.

-Маме мы добру обрану, жебы єсь знала гусеніцё, - гордить ся старша мурянка.

-Што тым думаш сестрічко, же маме добру обрану? – зведаво ся просить друга мурянка. Тадь не маме в нашых ніжках ани тыкадлах жадны збранї!

-В ніжках ани тыкадлах нє, але в брїшку маме печачу водічку. Посмоть тепер, што зроблю і як скоро ся гусеніця спряче з драгы.

Мурянка вышла на хырбет зеленой гусеніцї і з конця брїшка выпустила водічку. Лем маленько старчіло, з капкы капочка, жебы ся гусеніця скрутила до клубяти. Рада-нерада зышла з дражкы.

-Я іщі не поужыла такый уток ани обрану, бо мі нихто в дразї не стояв.

-Мы не сьме лем такы обычайны мурянкы. Зато, же сьме червены, каждый няй знать, же з нами не є жадна сранда! Но а ставляти ся проти нам не мать жадный вызнам. Бой бы сьме выграли.

VIII.

Перешли мурянкы коло гусеніцї а занедовго ся заставили коло зеленого кряка.

-Мусиме ся помоцовати. Вымордовали сьме ся дакус по дразї. Заставме ся ту а опробуйме тоты листкы з кряка.

Покоштовали мурянкы, посмаковали собі а старша мурянка повідать:

-Даколи другый раз ся на них заставиме. Як прийдеме домів, даме знати нашым дружкам, же треба з листочків кряка повыстриговати фалаткы на обжыву.

Ідуть мурянкы по незнамій стежцї дале, аж прийдуть до цїля своёй драгы. На луцї лежыть якесь велике, грубе, зосхнуте стебло травы.

-То є то стебло, што го треба принести домів, - повідать старша мурянка.

-Але то не є стебло, але стеблиско. Є то преснї на нашы свалы, - хвалить ся молода мурянка а смотрить на свої свалы на ногах.

Хотїли го взяти і іти домів. Крутили ся коло нёго, негодни ся были догоднути, якым смером ся выбрати. Єдна зачала тягати стебло ту, друга там. Перетяговали ся мурянкы довгу добу. Наконець старша мурянка, яка была силнїша просадила своє. Потягла стебло на свою страну а уж ся го не пустила. Скормучена друга молодша мурянка смотрила, як єй дружка мізне із стеблом у высокій траві. Помалы ся змірила зо своїм осудом а побрала ся по паховій стопі назад до свого дому. Як там пришла, лежало уж стебло на мурянчаній копці.

-Ніч то, я ся іщі помоцую, доросту, а потім принесу домів іщі векше стебло травы.

Нихто не знать, ці на бранї до мурянчаной копи не стоять стражници, якы записують до записника, котра мурянка тївко стебелок принесла. Може быти, же їх зато чекать од кралёвны і даяка солодка одміна.

IX.

Стара грушка мала барз велё років, лем нихто не знав тївко. Мала грубу рапаву скору, густу коруну в якій были густо попереплїтаны конарї. Єдны были грубы, іншы тоншы, а дакотры цїлком тонкы, як прутикы. Перерастали єден прес другый так, же містами уж през них не было видно ани небо.

Єдного вечера з яри ся роздув силный вітор. Дув цїлу ніч. Рано было під грушков нападано велё дрїбных конарів а на єднім боку ся на грущї одщіпив грубый конарь. Наконець ся ай одломив. Вітор го оддув недалеко грушкы. Щастя, же вшыткы звірятка іщі спали а під грушков не было никого. Серны, што оддыховали в недалекій хащі, вночі зачули, же штось бухло недалеко од них. Аж рано спозоровали, што ся стало.

Стара грушка собі збыхла і повідать:

-Думам собі, же ся іщі позберам а выростуть мі новы конарї. Вера, не мав мі хто поорїзовати стары, густы конариска, так ся о то постарав вітор. Вірю, же мі полегшать а не буде ня так тяжыти в осени овоцина.

X.

Природа є чудесна. Знать собі порадити і з попаданыма конарями. Лежав собі грубый конарь на луцї недалеко грушкы. Навщівляли го пташкы, мотылї і мурянкы. Сїдали собі на нёго, оддыховали, мурянкы лозили горі-долов. Ярь наберала на силї а днї были штодень довшы і теплїшы. Одразу стара грушка збачіла, як ся по лїсній дражцї ку нїй дахто ближить. Дві поставы великы а дві малы. Знала, же суть то люде, якы з часу на час переходжають коло нёй. Ішли голосно бісїдуючі і сміючі ся. Заставили ся недалеко на лучцї коло грубого одщайзнутого конаря.

Єден малый дїтвак звискнув і зачав крічати:

-Ага, тївко велё електричок!

-Нє, нє, нашы дїти у школцї повідали, же суть то санїткы, бо фрышно лїзуть, - озвало ся друге дїтвача. Але мы їх назвали музиканты, ха-ха-ха.

Дїти смотрили на мурянкы а по часї ся побрали дале по дразї ку лїсу.

Стара грушка смотрила довго за нима а чудовала ся, якы електричкы, ці санїткы а музиканты лїзуть коло конаря. На обід, як сонечко повыгрївало лїпше землю і повітря, знову смотрила на упаджеый конарь. Збачіла на нїм дрібны хробакы червено-чорной фарбы. Лозили горі-долов, дакотры лежали на сонечку і выгрївали ся.

-Што вы за єдны, а де сьте ся ту взяли? – зашевелила грушка а з інтересным поглядом смотрила на нову колонію жытелїв лїсной лучкы.

-Де є старе, спорохнавіте конарївля, або стары стромы, там сьме мы – ціфрушы. Доволь, грушко, жебы сьме ся передставили. Мы сьме першы, што выходиме по зимі наверьх землї.

-Што ту будете робити а чім ся будете жывити? – зведаво ся просить грушка. Уж поприходили на лїсну лучку мурянкы, оканї грушковы, але ціфрушы ту іщі не были.

-Ты не знаш, же мы сьме лем там, де є попадане конарївля і стромы? Малы дїтищата, што ту перед недавном были ся з нас сміяли, же сьме електричкы, або санїткы, але мы сьме упрятовачі природы. Прячеме там, де треба. А же будеме голодны? Не бій ся, любиме їсти насїня, одумерты корїнчікы. Посмаковали бы сьме собі і на щаві з липы, но ту наблизку жадной нїт. Зробиме ту порядок а підеме дале. Будеме глядати липу, бо нам барз смакує щава з нёй.

Не бояла ся стара грушка, же ся ту не змістить колонія ціфрушкох. Подумала собі лем, же цїлый жывот спознає штось нове. Теперь спознала новых, парадных хробачіків, што заблудили першый раз на лїсну лучку.

-Будьте з нами ту так довго, як будете хотїти. Я, грушка, буду на вас зверьху смотрити а охранёвати вас од вшыткых неприятелїв.

-Дякуєме ті, стара грушко, за охоту і охрану. Думаме собі, же мы сьме од природы добрї перед пташками хранены нашыма крылцятами. Суть тверды, зато не сьме барз смачны про никого.

Так зістали перебывати під старым конарём ціфрушы. Занедовго їх прибыло, бо ся народила нова ґенерація маленькых ціфрушкох. Розлїзали ся цїле лїто по околїцї. Своїма красныма фарбами потїшали грушку мотылї окані і мурянкы, якы вылїзали до коруны старой грушкы. Зверху ся кохали красотов краю, де жыли.

Лїсна лучка і недалекый лїс є про хробачікы ідеалным містом на жывот. Стромы їм дають нелем їдло, але суть про них і добров скрышов. Листочкы, пучікы, овоцина і дрїбне насїня, то є про них найлїпша страва. Дакотры хробачікы ся скрывають глубоко в дереві, іншы ся крыють під скоров стромів. Но суть і такы, што ся жывлять корїнками, або жыють в спорохнавітім дереві.

XI.

Лїсна лучка жыла своїм звычайным жывотом. Вшыткы хробакы што ту жыли, ся мотали главнї під старов грушков. Вечур, зо заходжаючім сонечком ся єдны поберали на спаня, а далшы вылїзали зо своїх скрыш.

Вечур ся іщі не прегупнув до ночі, як на лучку штось прилетїло. Было то ани не велике, ани не мале. Почало кружыти коло старой грушкы. Грушка обертала свої листочкы а смотрила, хто навщівив їх край теперь. Полїтав собі ночный навщівник, полїтав, а як зуновав, присїв на єден з конарїв. Тогды спознала стара грушка, же по довгій добі пришов до їх краю хробак - рогач.

-Витай, витай рогачу, давно єсь ту не быв. Кады єсь лїтав дотеперь? – просить ся грушка старого знамого рогача.

-Знаш грушко, недалеко од тебе была в лїсї каламіта. В яри быв силный вітор а в єдну ніч поваляв много стромів. Падали, як швабликы, єден за другым. По тій удалости сьме ся там заставили пару родин рогачів, жебы сьме спораїли дакус тоту шкоду. Мали сьме на довгый час де бывати а чім ся жывити. Та выховали сьме там і своє потомство. Знаш, тяжкы бої сьме меджі собов вели. Мы, рогачі, сьме неуступны хробаци. Такы сьме як єленї. Тоты нашы парогы нам служать лем на вічный бой меджі собов. Скоро єм не пережыв єдну битку, як прилетїв другый рогач близко до моёй скрышы.

-Буде ту коло тебе, грушко, даяка робота в недалекым лїсї, – думам, же ся ту можеме стримати довше.

-Гей, наісно пережыєте даякый час. В яри і у нас дув порядный вітор а у недалекым лїсї наробив шкоду. Посмоть, і мій конарь ся зламав при тім вітрї.

Полетїв рогач до близкого лїса а занедовго з ним пришла і єго дружка. По часї было видно, же з рогачом і єго родинов полїтують по околїцї і далшы рогачі. Пришли помочі вылїчіти природу од хворот, што зо собов приношають попаданы стромы.

XII.

Надышло лїто, а з ним теплы днї і теплы ночі. Хробаци і мурянкы працовали неунавно на цїлій лїсній лучцї і в недалекім лїсї. В єден вечур ся зъявили в траві світелка. Світили в нескорім вечері, а згасли аж по півночі. Стара грушка знала, што ся то діє.

-Витайте, мамочкы – самічкы, світивкы святояньскы. Знам уж, же з вашым приходом ся зачінать лїто. Моя лука і край лїса на вас і на вшыткых, што знають в порозумлїню ту жыти, чекать.

-Дякуєме за привитаня, стара грушко. Ты добрї знаш, же мы ту побудеме од юна до септембра, жебы сьме ті освітлили а прикрашлили твій край, - озвала ся єдна з мушок. Своїм лампашом ся обернула ід старій грушцї.

Святояньскы мушкы знали, же як будуть лїтати низко понад землю і світити, то їх охрана буде нелем од їх світячіх самчіків. Хранити їх буде і грушка зо своёв велїчезнов корунов.

-А то уж было свято святого Яна, же сьте прилетїли і зачали світити? – просить ся рогач святояньскых мушок.

-Зарань буде 24. юна, а мы сьме приготовлены засвітити уж день передтым, нашым жовто-зеленым світелком. Любить ся ті мій лампашик? – несміло ся просить молода мушка рогача.

-З нашой лучкы ся стає світяче місто, як вы ту прилетите. Вночі поблискуєте, запинате і выпинате світло. Як згаснете, тогды шетрите енерґію? – просить ся грушка.

-Як хочеме класти яєчка, то сидиме на высокых стеблах травы. Велё енерґії тогды спотребуєме, бо сидиме і світиме. А як вылетиме, то знову світиме.

-Тїшу ся на вас. Як світите то значіть, же буде довшу добу красный лїтнїй час, - спокійно смотрить грушка на світячі, лїтаючі мушкы. В тім часі можуть мої квіточкы доцвити. Почінають ся з них вытворяти малы грущата, мої дїтята.

-Гей, гей, помалы мушкы, не сьте ту єдины, што світите, - озвала ся доджівка. Праві ся выпхала зо землї, бо зачула бісїду. Під грушков все была вогка земля, хоць на лучцї было сухо.

-Што ту робиш доджівко, - просить ся грушка. Не падало може і два тыжнї а ты і так вылїзла зо землї?

-Я перелїзла уж помалы пів світа, а дізнала єм ся, же світять і мої дакотры сестрічкы доджівкы, медузы, але і губы а бактерії, - высвітлює доджівка.

-Геей, помалы з тым хвалїнём. Ты, а перейти пів світа? Не повідай, де єсь таке відїла, або чула? - отворила свої великы очі світивка.

XIII.

Святояньска ніч ся перегупла до скорого рана. Святояньскы світивы мушкы згасли, бо за вершками стромів недалекого лїса ся зъявили першы лучі сонечка. Доджівка уж залїзла до глины, бо ся бояла острого ясу выходжаючого сонця. Рогач не лїтав, присїв ся під крячок в недалекым лїсї а потім опатерно злїзав долов, жебы найти дашто під зуб. Ціфрушы вылїзли аж як ся сонечко оперло на впадженый конарь і почали ся выгрївати. Вывалёвали ся там цїлый день, гев-там дашто перегрызли. Лем єдна компанія неунавнї переходила по своїй знамій дражечцї од мурянчаной копы аж на луку. Там ся вшыткы мурянкы порозлїзали. Кажда штось глядала. Як нашла, што хотїла, силов-моцов хопила а цїлов силов тягала до своёй скрышы. Не было часу на збыточны бісїды, бо роботы было велё каждый день.

Стара грушка лем крутила своёв шыроков корунов а звысока позоровала своїх найблизшых сусїдів од рана до вечера а од вечера до рана. Знала, же юновый час про ню велё значіть. Мусить ся сконцентровати на то, жебы пукы дозрїли. Люде, што ту приходжали на прогулку їх даколи і оберали до кошиків. Повідали собі, же пукы суть добры на шалаты, чаїкы, малиновкы. Прозрадили старій грущцї і рецепт на солодке преквапліня. Позаперане грушкове квітя треба покропити цукрёвов водов а на пекачу на слабенькым огню або в рулї припечі.

-Шкода оторгати мої квіточкы. Але як роздумую над тым, і так бы єм не годна была потримати грущата зо вшыткых моїх квітів.

(Выбране з Літературного конкурзу Марії Мальцовской, рік 2022, 3. місто)

RUSÍNI NA SLOVENSKU V TRANSFORMAČNÝCH PROCESOCH...

(Dokončenie z 13. strany)

všetci zákonite Slováci a máme ovládať hoc len základy histórie Slovenska, no už nie napríklad základy histórie Podkarpatskej Rusi. Slovenské obrodenie sa naše deti učia v slovenských školách, no nevedia skoro nič alebo vôbec nič o rusínskych buditeľoch... V poslednej časti diplomovej práce poukazujeme aj na vzťah Rusínov k svojmu spisovnému jazyku, ktorý v písomnej podobe ovláda malá hŕstka rusínskej inteligencie, ba dokonca deti Rusínov už neovládajú ani azbuku a presviedčajú seba samých, že postačuje písať latinkou a vymýšľať v latinke nové hlásky na zapísanie tých rusínskych, hoc na druhej strane sa mnohí Rusíni hrdia tým, že v religióznom slova zmysle sú nositeľmi cyrilo-metodského dedičstva, no nepožadujú od svojich detí, aby sa naučili rusínsku azbuku v školách.

Pokúsili sme sa vo svojej diplomovej práci nastaviť zrkadlo tomu, ako Rusíni na Slovensku vnímajú seba samých. Že to zrkadlo nie je úplne číre a že sa v ňom Rusíni vidia z rôznych uhlov pohľadu, je fakt, ktorý sprevádza všetky demokratické politické režimy. Žiaľ, práve v období, ktoré je Rusínom najprajnejšie, z materiálneho, no hlavne z politického hľadiska, najviac strácajú. Pretože strácajú samých seba a nie sú ochotní si to sebakriticky pripustiť.

Demokratické Slovensko uznalo Rusínov za samostatnú, autochtónnu národnostnú menšinu začiatkom 90. rokov 20. storočia, čo spustilo reťaz obrodných procesov, nazývaných dokonca tretím obrodením Rusínov v Európe. Rusíni sa odvďačujú svojej vlasti plnou lojalitou, niekedy však až na úkor samých seba, nepožadujúc od svojej vlasti dôsledné plnenie medzinárodných povinností signatára Európskej charty regionálnych a menšinových jazykov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Енциклопедія історії та культури карпатських русинів. 2010. Укладачі П. Р. Маґочій, Іван Поп. Ужгород: Видавництво В. Падяка. 853 s. ISBN 978-966-387-044-1.

Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky. In: *Zbierka zákonov č. 588/2001, Čiastka 229*, s. 6055- 6071. Dostupné z: https://cloud2n.edupage.org/cloud/EUROPSKA-CHARTA-regionalnych-alebo-mensinovych-jazykov.pdf?z%3APyV6EOdvB%2BZoS5dEuWjTU%2FWVfD%2BlHswiIu3SYlm2w49yiSD7ifT1uQSaj3TbGAvq

http://census2011.statistics.sk/tabulky.html

http://www.rusyn.sk/scitanie-obyvatelstva-2011/

ЯБУР, В., ПЛЇШКОВА, А. 2005. *Русиньскый язык в зеркалї новых правил про основны і середнї школы з навчанём русиньского языка*. Пряшів: Русин і Народны новинкы.

ЯБУР, В., ПЛЇШКОВА, А., КОПОРОВА, К. 2007. *Русиньска лексіка на основі змін у правилах русиньского языка*. Пряшів: Русин і Народны новинкы.

ЯБУР, В., ПЛЇШКОВА, А., КОПОРОВА, К. 2015. *Ґраматіка русиньского языка.* Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. 328 s. ISBN 978-80-555-1448-2.

ЯБУР, В., ПАНЬКО, Ю. 1994. *Правила русиньского правопису*. Пряшів: Русиньска оброда – Інштітут русиньского языка і культуры.

KRÁĽOVÁ, Ľ. 2015. Čemerica IV – Zborník výstupov z terénneho sociologického výskumu s názvom *Zisťovanie bariér sebareflexie vlastnej identity u Rusínov a ich súvis s (ne)uplatňovaním garantovaných ľudských práv na Slovensku*. Bratislava: Združenie inteligencie Rusínov Slovenska. 151 s. ISBN 978-80-971779-6-6.

PLIŠKOVÁ, A. 2015. Rusínsky jazyk v kontexte Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov. In: *РУСИНЬСКЫЙ ЛІТЕРАТУРНЫЙ ЯЗЫК НА СЛОВАКІЇ. 20 років кодіфікації. RUSÍNSKY SPISOVNÝ JAZYK NA SLOVENSKU. 20. výročie kodifikácie. THE RUSYN LITERARY LANGUAGE IN SLOVAKIA. 20th anniversary of its codification. Зборник рефератів з IV. Міджінародного конґресу русиньского языка, Пряшів, 23. – 25. 09. 2015.* Ед. К. Копорова. Пряшів: Пряшівска університа в Пряшові – Інштітут русиньского языка і культуры, s. 202-231. ISBN 978-80-555-1521-2.

ПЛЇШКОВА, А., КОПОРОВА, К., ЯБУР, В. 2019. *Русиньскый язык: Комплексный опис языковой сістемы в контекстї кодіфікації.* ACTA UNIVERSITATIS PREŠOVIENSIS. Monografia (AUP). Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. 476 s. ISBN 978-80-555-2243-2.

Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR. In: *Zbierka zákonov č.160/1998*. Časová verzia predpisu účinná od 04.06.1998. Dostupné z: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1998/160/

Správa o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za rok 2012. Podľa č. 4, ods. 1 bod 1. štatútu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre národnostné menšiny. Úrad vlády SR, 2013.

Správa o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za rok 2013. Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre národnostné menšiny, Úrad vlády SR, 2014. Dostupné z: https://lt.justice.gov.sk/Attachment/sprava.pdf?instEID=-1&attEID=77582&docEID=422865&matEID=8163&langEID=1&tStamp=20150422101321357

Ústava Slovenskej republiky. In: *Zbierka zákonov č. 460/1992*. Časová verzia predpisu účinná od 01.12.2014 do 31.12.2015. Dostupné z: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/

Zákon o používaní jazykov národnostných menšín. Zákon č. 184/1999 Z. z., v znení č. 318/2009 Z. z., 204/2011 Z. z., 287/2012 Z. z.

Dostupné z: https://www.zakonypreludi.sk/zz/1999-184

Споминаме на науковця-лінґвісту ВАСИЛЯ ЛАТТУ

Василь Латта (Vasiľ Latta) нар. 29 . 12. 1921 у селї Пчолине, в бывшій Чехословакії, теперь на теріторії Словакії, умер 27. 6. 1965 у Братїславі, в бывшій Чехословакії, теперь на теріторії Словакії. Быв педаґоґом і языкознателём на Словакії.

Здобывати освіту зачав В. Латта у ґімназії в Мукачові (до 1938 р.) і продовжовав у Російскій ґімназії в Празї (1939 – 1942), Політехнічнім інштітуті у Віднї (1942 – 1944) і на Ленінґрадьскій державній університї (1948 – 1952). Ашпірантуру закончів на Університї Я. А. Коменьского у Братїславі (кандідат наук, 1957), де учів російскый і українськый язык (1954 – 1965), наслїдно здобыв на тій самій університї тітул доцент (1963). В. Латта быв **одборником в области фонолоґії русиньскых діалектів выходной Словакії. Найвекшу славу му приніс діалектный атлас** (392 мап великого розміру, котрый выкликав значный інтерес меджі словацькыма і українськыма языкознателями іщі передтым, як робота была опублікована під назвов **„Атлас українських говорів Східної Словаччини"** (1991), по многых роках од смерти науковця. (Позн. ред.: ішло о атлас русиньскых діалектів, але в тім часї їх мож было назвать лем – українськыма).

Література: Зузана Ганудель і ін., „Наукова спадщина Василя Латти і дослїдження говорів карпатського мовного ареалу: збірник матеріалів", in: *Наукові записки КСУТ,* № 18 (Пряшів, 1993).

Здрой: ***Павел Роберт МАҐОЧІЙ,*** *„Енциклопедія історії та культури карпатських русинів" зоставителїв П. Р. Маґочія і І. Попа, Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2010, с. 393, переклад із українського языка:* ***А. З.***

Мґр. Петро МЕДВІДЬ, ЛЕМ.фм

В Мадярьску собі припомянули священомученика Теодора Ромжу

29. октобра 2022 в мадярьскім селї Лакітелек одбыло ся святочне споминаня на великомученика Теодора Ромжу. Подію орґанізовало Будапештьске русиньске народностне самосправованя.

На теріторії містного парку коло екуменічної каплічкы находить ся пантеон памятників мученикам, котры терпіли за віру. Свій памятник там має і русиньскый ґрекокатолицькый єпіскоп, котрый быв выголошеный за блаженого – **Теодор Ромжа**.

Святочна подія ся зачала выступлїнём будапештьского мішаного хору Белвароша. Прозвучала ораторія, котру написав ужгородьскый композітор **Василь Гайдук** на слова **Юрія Шипа**, і котра є присвячена Теодорови Ромжови. Таксамо хор заспівав части Божеской літурґії по церьковнославяньскы.

О жывотї єпіскопа і **єго траґічній смерти 1.**

новембра 1947-го року приготовила реферат **Др. Маріянна Лявинець**. Участници таксамо положыли ку памятнику вінці а помолили ся панахіду. Святочна акція ся завершыла русиньсков гімнов.

Блаженый священомученик Теодор Ромжа (рр. 1911 – 1947) быв родаком з Великого Бычкова. В роках 1930 аж 1937 штудовав у Римі. В роках 1938 аж 1944 служыв священиком в Мукачовскій ґрекокатолицькій єпархії. У 1944-ім році быв призначеный за апостольского адміністратора Мукачовской єпархії і быв рукоположеный на єпіскопа.

Кедьже не хотів перейти на православіє, до чого єпіскопа тискала совєтьска влада, яка вже урядовала на Підкарпатю по анексії той теріторії Москвов, 27. октобра 1947-го року, ґрупа аґентів шпеціалных безпечностных служеб зорґанізовала гаварію на дразі меджі селами Іванівці і Лохово так, жебы гаваровало авто, в котрім сидів єпіскоп.

Ромжа не умер наслїдком гаварії, пережыв і быв в шпыталю в Мукачові. Іщі рано 31. октобра 1947-го року прияв владыка Теодор в шпыталю святы тайны. Умер аж 1. новембра по півночі, курто по тім, што му была дана отрова, яку му подала аґентка тайной службы, котра ся переоблекла за здравотнічку.

Владыка Теодор Ромжа быв 21. юна 2001-го року Папом римскым Йоаном Павлом II. выголошеный за блаженого. Літурґічный спомин на блаженого Теодора быв встановленый на 1. новембра – день, коли умер. В блаженій памяти єпарха Мукачовской єпархії **Мілан Шашік пожадав пак о поволїня, жебы ся свято припоминало 31. октобра,** кедьже на Підкарпатю звыкли святити в тот день свято Вшыткых святых і люде тогды ходять на цінтері – палити свічкы на гробы своїх близкых.

Мґр. Петро МЕДВІДЬ, ЛЕМ.фм

Владыка Мілан Лах став помічным єпіскопом Братїславской єпархії

Як інформує офіціалный сайт Святїшого Престола, в понеділёк, 23. януара 2023, Папа римскый Франціск выменовав владыку Мілана Лаха, дотеперішнёго єпарху в Пармі, в США, за помічного єпіскопа Братїславской ґрекокатолицькой єпархії.

Владыка Мілан, котрый уж быв помічным єпіскопом в Пряшові, став ся тітуларным єпіскопом остракіньскым.

Припоминаме, же братїславскый єпарха Петро Руснак є од апріля 2022-го року єдночасно і апостольскым адміністратором *sede vacante* Пряшівской архієпархії. Став ним по зречіню ся уряду бывшого пряшівского архієпіскопа і метрополиты Йоана Бабяка.

Апостольскым адміністратором *sede vacante* Пармской єпархії ся став по выменованю владыкы Мілана Лаха за помічного братіславского єпіскопа владыка Курт Бурнетт, єпарха Пассаіку.

Владыка Мілан Лах

Владыка Мілан Лах ся народив 18. новембра 1973 в Кежмарку. Богословскы штудії закончів на Теолоґічній факулті Тырнавской універзіты в році 2001. На діакона быв рукоположеный владыком Міланом Хаутуром в році 2000 в Катедралнім соборі Рождества Пресвятой Богородіці в Кошіцях, і у 2001-ім році там прияв од того самого єпіскопа і священьске рукуположіня. Є членом Сполоченства Ісусового (єзуіты).

В роках 2001 – 2003 быв у комуніті єзуітів в Кошіцях, де по році діяв і я науковый робітник в Центрі спірітуаліты Выход – Запад Михала

Лацка. Од року 2003 до року 2004 був повіреный веджінём того центра, єдночасно выпомагав як священик в Кошіцях і околіці. В році 2004 зачав высшы штудії на Папскім выходнім інштітуті в Римі, де здобыв у 2006-ім році ліценціат з выходных церьковных наук і в році 2009 здобыв докторат в тій самій дісціплині обгаёбов дізертачной роботы *Вклад Юрія Іоаникія Базіловіча,ЧСВВ, до монашеской формації василіянів Мукачовской єпархії в роках 1789 – 1821.* Владыка Мілан був почас римскых штудій і помічным шпірітуалом Папской колеґії Russicum, і духовным асістентом Федерації скавтів Европы в Римі. Авторьскы сполупрацював і з Ватіканьскым розгласом.

По навернутю зо штудій в році 2009 робив як директор знова у Центрі спірітуаліты Выход – Запад Михала Лацка в Кошіцях. Єден семестер учів спірітуаліту хрістіаньского Выходу на Теолоґічній факулті Католицькой університы в Кошіцях, де був і членом редакчной рады теолоґічного часопису *Verba Theologica*. Од 1. децембра 2011 був продеканом про заграничны односины і розвиток на Теолоґічній факулті Тырнавской університы в Братіславі, де вчів хрістіаньску спірітуаліту і спірітуаліту хрістіаньского Выходу. Владыка знать італьскый, анґліцькый і російскый язык, пасівно знає і французьскый язык.

За помічного єпіскопа Пряшівской ґрекокатолицькой єпархії владыка Мілан був менованый дня 19. апріля 2013 Папом римскым Францiском. За єпіскопа був рукоположеный 1. юна 2013 в Лютині. В періоді років 2016 аж 2017 був візітатором Конґреґації про выходны церькви про выходны семінарії і колеґії в Римі.

24. юна 2017 був Папом римскым Францiском менованый за аміністратора Ґрекатолицькой русиньской єпархії в Пармі *sede vacante*. 1. юна 2018 був менованый за пармского єпарху, інтронізованый був 30. юна того самого року.

Владыка Мілан сам має русиньске походжіня – єго родічі суть з Остурнї і він ся ку своїм коріням уж не раз приголосив і в розлічных інтервю про медії. Підпорив таксамо русиньску кампань перед списованём жытелїв у 2021-ім році на Словакії.

Академік Павел Роберт МАҐОЧІЙ, честный председа Світового конґресу Русинів
Academician Paul Robert MAGOCSI, Honorary Chairman, World Congress of Rusyns

Выголошіня честного председы СКР односно сітуації на Україні / Statement by the Honorary Chairman World Congress of Rusyn on the Situation in Ukrajine

Приносиме вам выголошіня професора Павла Роберта Маґочія (на фотці), честного председы Світового конґресу Русинів, односно сітуації на Україні.

Україна не є Росія. Карпатьскы Русины не суть Росіянами

Брутална война Росії проти Україні має много подоб і много фронтів, воєньскых і невоєньскых. Єдным з тых невоєньскых фронтів є Російска православна церьков і єй дітина – Україньска православна церьков під Московскым патріархатом.

Десяткы років Україньска православна церьков підпорядкована Московскому пастріархату із центром у Кієві пропаґовала посердництвом своїх публікацій і роботы многых своїх священиків ідею, же Україці суть галузёв єдного російского (руського) народа, і же Україна бы мала зістати в ґеополітічній сфері Росії. В рамках свого боя на невоєньскім фронті україньскы уряды ся оправнено знепокоёвали ганебным діятельством Московской патріархалной церькви в рамках своїх границь.

Мы согласны з „першым меджі рівныма" в православнім світі, екуменічным патріархом Константінополя – Варфоломіём, котрый недавно выголосив, же патріархатом Православна цеьков у Росії і на Україні – під московскым патріархатом Кірілом, „впала до ґенезы", і стала інштрументом підпоры заграничной підпоры політікы Росії, передовшыткым підпоры проходячой войны проти Україны і їй народів.

Но не сьме нияк согласны із недавным выголошінём Службы небезпекы Україны односно Україньской православной церькви Московского патріархату в Закарпатській области.

Меджі матеріалами, котры ся нашли в просторах найвекшой парохії в реґіоні, Православного Кресто-Вождвиженьского собору в Ужгороді, був

і карпаторусиньскый флаґ і „паспорт" такзваной Републікы Підкарпатьска Русь. Тоты „найджены предметы" были описаны як знакы проросійской сепаратістічной актівности в найзаднїшім реґіонї Україны.

По перше, не єствовали і не єствовала жадна „Подкарпатьска Русь". По друге, карпатьскы Русины (автохтонне выходославяньске населїня Закарпатьской области) суть законопослушныма обчанами Україны, і суть лоялны односно своёй країны в їй сучаснім бою о пережытя проти сполочному неприятелёви – Путїновій Росії.

Карпаторусиньскы сімболы, враховано червено-біло синёго флаґу з ербом, котрому домінує стоячій медвідь, в жаднім припадї не суть проявом політічного сепаратізму. **Ерб з року 1920** був офіціалный сімбол реґіону в меджівойновім періодї чехословацькой влады а **од 1991-го року** служить як офіціалный сімбол україньской Закарпатьской области.

Червена, біла і синя фарба карпаторуського фраґу є подобна державным флаґім дакількох далшых малых славяньскых народів у середнїй Европі: народів Чеськой републікы, Словакії, Словенії і Хорватії. Флаґ і ерб суть таксамо офіціалныма сімболами Світового конґресу Русинів офіціалной юрідічной орґанізації, яку творять переважно країны Европской унії, і котра є зареґістрована в Словацькій републіцї.

Україна і дале мусить быти підтримована в бою проти вшыткым неприятелям у їй границях і за їй границями, але не на базї несправедливых обвинїнь проти карпатьскых Русинів. Україньскый і карпаторусиньскый сімбол были в бывшім Совєтьскім союзї заказаны. Днесь суть синё-жовтый флаґ Українців, і червено-біло-синїй флаґ (з медвідём) карпатьскых Русинів сімболами двох народів, котры в солідарности із вшыткыма обчанами Україны, мусять перемочі в бою о забезпечіня міру в Европі, і векшу стабіліту на цїлім світї.

Ukraine is not Russia. Carpatho-Rusyns are not Russians

Russia's brutal war against Ukraine takes many forms and has many fronts, both military and non-military. One of those non-military fronts is the Russian Orthodox Church and its surrogate, the Ukrainian Orthodox Church under the Moscow Patriarchate.

For decades Moscow's Patriarchal Ukrainian Orthodox Church based in Kyiv has promoted through its publications and the work of many of its priests the idea that Ukrainians are a branch of one Russian people, and that Ukraine should remain within the geopo-

litical sphere of Russia. As part of its struggle on the non-military front, Ukraine's authorities have rightly been concerned with the nefarious activity of the Moscow Patriarchal Church within its borders.

We agree with the "first among equals" in the Orthodox world, the Ecumenical Patriarch of Constantinople, Bartholomew, who recently stated that the Orthodox Church in Russia and Ukraine under its Patriarch of Moscow, Kiril, has "fallen into heresy" and has become a tool promoting Russia's foreign policy, in particular its on-going war against Ukraine and its peoples.

We do not agree, however, with recent statements of Ukraine's security services following investigative activity against the Ukrainian Orthodox Church-Moscow Patriarchate in Transcarpathia. Among materials found in the offices of the region's largest parish, the Orthodox Cathedral of the Saviour in Uzhhorod, were a Carpatho-Rusyn flag and "passport" of the so-called republic of Subcarpathian Rus'. These "finds" were described as indications of pro-Russian separatist activity in Ukraine's far western region.

First of all, no "republic of Subcarpathian Rus'" has existed or does exist. Secondly, Carpatho-Rusyns (the indigenous East Slavic inhabitants of Transcarpathia) are law-abiding citizens of Ukraine and loyal to their country in its current struggle for survival against the common enemy, Putin's Russia.

Carpatho-Rusyn symbols, including its red, white, and blue flag with coat-of-arms dominated by an image of a standing bear, are in no way an indication of political separatism. The coat-of-arms dates back to 1920; it was the official symbol of the region under interwar Czechoslovak rule; and since 1991 it serves as the official regional symbol of Ukraine's Transcarpathian oblast. The red-white-blue colors of the Carpatho-Rusyn flag are similar to the state flags of several other small Slavic peoples in central Europe: the Czech Republic, Slovakia, Slovenia, and Croatia. The flag and coat-of-arms are also the official symbols of the World Congress of Rusyns, a legal organization made up mostly of countries in the European Union and based in the Slovak Republic.

Ukraine must continue to be supported in its struggle against all enemies within and beyond its borders, but not at the expense of unjust accusations against Carpatho-Rusyns. Both Ukrainian and Carpatho-Rusyn national symbols were banned in the former Soviet Union. Today, the blue and yellow flag of Ukrainians and the red, white, and blue flag (with bear) of Carpatho-Rusyns are the symbols of two peoples who, in solidarity with all citizens of Ukraine, are sure to be victorious in the struggle to secure peace in Europe and greater stability throughout the world.

Новый Національнлный совіт Русинів є конштітуованый. Председом ся став Йоакім Рац

Як інформує аґентура Рутенпрес, 12. децембра 2022 было конштітуоване нове, шесте скликаня Національного совіту Русинів, русиньского самосправного орґану в Сербії.

На засїданю было потвердженых вшыткых 19 мандантів членів нового совіту, котрого зложіня вышло з новембровых волеб. Мандаты в совітї здобыло пять кандідачных списків. Новый Національнлный совіт Русинів поздоровив на засїданю радник міністра про людьскы і меншыновы права **Марін Піуковіч.** За кандідачный список *Русины вєдно* в новім совітї членами стали **Йоакім Рац** з Руського Керестура, **Микола Кухар** з Дюрдёва, **Біляна Ковачевіч** з Руського Керестура, **Нада Хроміш Аничіч** із Шіду, **Микола Папуґа** з Вербасу, **Меланія Мали** з Коцура, **Сашо Палєнкаш, Михайло Пашо,**

Марія Колошняї з Руського Керестура, і **Славіша Сабадош** з Нового Саду.

За список *Вєдно за Войводину – ОЛЕНА ПАПУҐА* мають в совіті мандат на тот функчный період **Олена Папуґа** з Руського Керестура і **Деян Загоряньскый** з Вербасу. Список *Русиньска будучность* має в совіті двох членів – **Стевану Самочета** з Коцура і **Тамару Балоґ** з Дюрдёва.

Список *За Русинів – Желько Ковач* буде в совіті репрезантовати **Желько Ковач** з Руського Керестура і **Наташа Еделіньски** з Беркасова. Кандідачный список *Руська матка за Русинів* має в совіті трёх представителів, котрыма суть **Михайло Фейса** з Коцура, **Славіца Катона** і **Марія Дорошки,** обидві з Руського Керестура.

Новый національный совіт собі выбрав і свого председу. Тым ся став **Йоакім Рац**, котрый на функції вычеряв **Борислава Сакача**.

Мґр. Домініка НОВОТНА, *докторандка Центра языків і культур народностных меншын – Інштітуту русиньского языка і культуры ПУ*

KORENE Vira. Naďija. Любов. (Рецензія)

В осени 2022 вышла книжка повідок авторкы Емілії Січаковой Беблавой. Єй назва KORENE (корїня) може сама найлїпше выстигує основу тых текстів. Авторка нас спроваджать глубинами ґенерацій своёй родины. Посередництвом притягуючіх і правдивых пригод людьскых доль одкрывать каждоденны старости і радости Русинів за послїднїх сто років. Околіця Михаловець але і Полонины суть тыма містами, де сягать корїня авторкы. То, же іде о выповідь з авторчиной душы, потверджує і персона Геленкы, молодого дївчати з повідкы *Маря*, якым є сама авторка. В єднотливых повідках суть презентованы розлїчны темы, якы трапили і траплять людей доднесь. Є то худоба, домашнє насилство, алкоголізм, конфесійна і етнічна нерівноцїнность, вопрос еміґрації. Віра, надія, любов – то є підназваня публікації, котра одказує на то найцїннїйше, што сторочa помагать Русинам бити ся з проблемами каждоденного жывота.

Треба підчаркнути і оцїнити факт, як авторка перепоює людьскы пригоды з історічныма удалостями, котры ся тыкають передовшыткым міноріты Русинів, але ай іншых етнічных ці конфесійных ґруп, котры заселяють простор історічного

Земпліна (днесь околіця Михаловець і Требішова). Тым ся публікація єдночаснї стає яковесь заступуючов, малов історіоґрафіёв Русинів, котра ся ненучено врывать до памяти читателя через людьскы судьбы. Накілько была русиньска народность з ідеолоґічных прічін довгы десятьроча заказована а достаточны інформації о нїй в школьскых основах доднесь не найдеме, із дакотрых історічных подій спомянутых в публікації буде зачудованый неєден русиньскый читатель. Єднов із них може быти і, наприклад, тема выселїня і оптацій русиньского жытельства із теріторії ЧСР на Україну, што были реалізованы по Другій світовій войнї. Ішло передовшыткым о Русинів зо северовыходной части Словакії, котрым совєтьскы аґітаторы наобіцяли уродну землю, не дорогый статок, новы домы, ґаздівства... Контакт з реалітов – велике скламаня, трапліня, кривды, марны снагы о навернутя домів, робочі ґулаґы але і смерть запрічінена тяжкыма жывотныма подмінками, то было то, што в реалїті чекало Русинів на Україні. Тоты смутны, но правдивы сітуації одкрывать повідка *Михайло і Ольґа*.

Темы, котры трапили людей перед пів сторочом або сторочом, суть актуалны і днесь. Одхылїнём не є ани тема поставлїня жен в сполочности. Повідка *Светлана* представлює жену, дало бы ся повісти феміністку своёй добы, котра дає предность школованю своїх дїтей перед купованём фундушів за пінязї, якы їй посылать єй муж з Америкы. Рїшіня главной протаґоністкы Светланы суть одважны і выходять за рамкы „нормы“ даной добы. Но Светлана може быти іншпіраціёв і про неєдну сучасну жену.

Повідка *Маря* одкрывать жывот жены з тїлесным гендікепом, яка тужить по любви, котру мала на досяг рукы. При представі, же іде о правдиву выповідь, а дакотры персоны жыють дотеперь, неєден читатель зістане доятый. Маря є веце, як лем даяка калїка. Є стїлеснїня одвагы, незломности, женьской силы і любви. На позадю уведженой повідкы захоплюєме реалны сполоченьскы удалости даной добы, такы як еміґрація до Америкы, або нова сполоченьска сітуація, котру по войнї принесло нове сполоченьске зряджіня – соціалізм.

Еміґрація, конфесійны вопросы (передовшыткым полемікы взникаючі меджі ґрекокатолицькым духовенством і наступуючов православізаціёв ґрекокатолицькых віруючіх), як і матеріална біда, а на другім боцї тужба штудовати, то суть часто повторуючі ся темы у повідках Емілії Січаковой Беблавой. Про многых Русинів (і Нерусинів) суть цїлком новыма інформації о тім, же ід ґрекокатолицькой церькви ся голосить і значне число Словаків, або і то, як ся Русины дістали аж на середню Словакію – на Горегроня. Тоты факты ся читатель дізнає в повідцї *Павол а Андрій*. Главны персоны в нїй ся, окрем іншого, мусять попасовати з новов жывотнов сітуаціёв, тыкаючов ся ліквідації ґрецькокатолицькой церькви комуністічным режімом.

Дїя повідкы *Іван а Петер* ся одбывать главнї в Полонинах. Авторка приближує читателёви такы тяжкы жывотны условія, якы собі днесь уже ани не знаєме представити. Жывот бідной родины, котра ся мусить бити з алкоголізмом нянька, переплїтать ся з історічныма пригодами даной добы, такыма як маніпулація з етнічныма ґрупами, українізація Русинів, або і недобры одношіня меджі ґрекокатоликами і православныма віруючіма.

Робота на ґаздівстві, у садї, де пестують грозно, але і перша любов, першы забавы, штудії зажывали вєдно найлїпшы камараткы *Гана а Ружена*. Їх розповіданя отварять дверї до часів соціалізму і одкрывать, як тота доба овпливнёвала жывоты молодых людей. Туга по науцї і слободї їм дала одвагу вылетїти як ластівкам з родинного гнїзда. Великый роздїл меджі сельсков і містьсков менталітов, котрый ся проявлёвав в одношінях з їх ґаздами їм наробив раны на души і на тїлї. І кедь ся їх дорогы почас універзітных штудій роздїлили, при своїх траплїнях были єдна другій опоров до конця жывота.

В давнїшых часах была кажда неєднакость, кажде одбочіня із даякой нормы тернём в оку в цїлім селї. Ці ішло о маєтность, або роздїлы во вірї, общественна нетолеранція потрапила і овпливнила много людьскых осудів. Такы сітуації указує повідка *Юрай а Маґдушка*. Він – худобный, православный, а она – ґрекокатолічка з богатой родины, вырїшыли жыти довєдна і заложыти собі родину. Хто знає, ці бы ся Маґдушка розгодла єднако, кобы знала, кілько траплїня буде мусити нести винов своёй родины.

Історічны події за дакілько сто років остро засяговали до набоженьского жывота Русинів. Взник уніятьской, т. зн. ґрекокатолицькой церкви, о пару сторочєй заказованя і преферованя православной церькви, і наконець, навернутя ґрекокатолицькой церькви, тоты вшыткы події вытворёвали много конфліктів меджі віруючіма. Не выгли ся тому ани священици, котры много раз были фізічно нападаны. Як тоты події прожывали трёми православны попи, прозраджує повідка *Штефан, Василь а Томаш*.

Повторуючі ся темы як худоба, домашня насилность, алкоголізм, нерівноцїнность конфесной і етнічной меншыны, ці еміґрація, указують проблемы даной добы. Авторка в повідках выкреслює сполоченьскый період за послїднїх сто років. Читатель ся так на судьбах главных персон єднотливых повідок може дізнати, як ся мінять історічно-общественна сітуація в роках меджі двома світовыма войнами і по скончіню Другой світовой войны. Факты авторка черьпала як з оралной історії близкых і далшых членів своёй близкой і далшой родины, так ай з архівных матеріалів. Тыма выповідями, котры авторка спрацовала (а думаєме, же цїлком солїдно)

до умелецькой подобы, дізнає ся чітатель о многых інтересных детайлах із жывота конкретных людей, котры жыли дану добу. На базї якраз такых „незначных“ про „велику історію“ пригод, але барз вызначных про жывот єднотливця (бо він їх мусив на власній скорї оджыти, часто одтерпіти) наісто неєден чітатель дістане імпулз на гляданя свого коріня і наслїдне гляданя одповідей на вопросы, котры перед нёго ставлять сучасный жывот.

В публікації є єдна повідка переложена до русиньского языка, єдна до україньского (думаючі на тых, котры по войнї оптовали на Україну, а там ся про їх потомків став материньскым языком україньский, но многы з них ся вернули до родного краю і жыють ту, меджі нами), іншы суть писаны по словацькы, причім суть в них закомпонованы діалектізмы земпліньского діалекту. Авторка то зробила замірно, жебы вказала, як народностно, языково і конфесіоналнї є змішана уведжена теріторія, но люде ся ту намагали жыти в мірї, почливости і толеранції, хоць, як документують дакотры сітуації в повідках, выникають ай многы конфліктны сітуації. Треба таксамо спомянути прекрасны ілустрації Іваны Шатековой, котры, як гварить сама авторка, выядрюють душу книжкы.

Мґр. Петро МЕДВІДЬ, ЛЕМ.фм.

Русиньскых означінь сел і міст буде веце. Влада схвалила нове наряджіня

Новелізація выходить із списовань 2011-го і 2021-го року. 25. януара 2023-го року повірена словацька влада на своїм засїданю схвалила нове Наряджіня влады Словацькой републікы, котрым ся выдає список сел і міст, в котрых обчане Словацькой републікы, якы належать ку народностній меншынї, творять найменше 15 процент населїня.

В даных селах і містах мають меншыны право хосновати меншыновый язык в уряднім контактї. Число такых сел і міст ся по новому підняло. Кедь дотеперь было на Словакії 638 сел і міст, де мож было хосновати меншыновый язык, теперь їх буде о 125 веце. Веце будуть мати і Русины.

Список ся тыкать пятёх народностных меншын – мадярьской, ромской, русиньской, україньской і нїмецькой. Остатнї народностны меншыны не мають ани єдно село, де бы творили членове меншыны холем 15 процент населїня.

Зміны рефлектують і остатнє списованя

Нове наряджіня выходить уж і з резултатів Списованя жытелїв, домів і квартелїв 2021, а їх інтерпретації подля народности і далшой народности. На Словакії в роцї 2021 было першый раз мож дати собі аж дві народности. Резултат про дану народность є зрахованём одповідей на першый і другый вопрос о народности.

Таксамо ся знижыла квота потребна про тото, жебы могло село або місто мати статус народностного. Дотеперь было треба, жебы ку народностній меншынї приголосило ся холем 20, теперь є мінімална квота 15 процент населїня.

Схвалене наряджіня влады є новелізаціёв дотеперішнёго наряджіня. Наряджіня встановлює, же ся беруть до увагы при тім, ці є село народностне, резултаты з двох по собі слїдуючіх списовань. Значіть, же в тім наряджіню суть взяты до увагы резултаты з року 2011 і 2021. **Наряджіня здобуде платность 1. марца того року.**

Приліпшать собі і Русины

Русины мали дотеперь 66 сел означеных по русиньскы. Іщі все ся выходило лем з наряджіня влады з року 2001, і не были там одзеркалены резултаты списованя з року 2001 і 2011.

Кедьже теперь ся піде подля резултатів з років 2011 і 2021, Русины здобудуть од 1. марца далшых 88 сел. Цілково будуть мати 154 сел і міст, де будуть двойязычны означіня, і русиньскый язык в них буде урядный. До того іщі будуть далшы означіня містных частей, як наприклад в Меджілабірцях, але і в селах, коты были злучены.

По україньскы уж буде означеных лем 16 сел на Словакії. Українцї на основі резултатів списо-

вань села уж лем страчають, і не прибывають жадны новы.

Буковскый: То позітівный сіґнал

Ку темі схваліня наряджіня высловив ся на соціалній сіті і уповномоченый влады Словацькой републікы про народностны меншыны Ласло Буковскый.

„Особно я барз радый, же і кедь із спізнінём, але наконець маєме наряджіня, котре одзеркалює народностну і языкову розмаїтость Словакії,“ написав Буковскый.

„Схвалене наряджіня влады приносить про новы села і міста законны обовязкы і можности про захованя языковой ідентічности членів народностных меншын. То позітівный сіґнал про меншыны, кедьже de jure і de facto выданём нового наряджіня запроваджать ся до практікы 15-процентна граніця становлена у 2011-ім році.“

Вказал ся 5. Рапорт з реализациі Польском Республиком Рамовой конвенциі про охорону нацийональных і етнічных меншын

12. січня/януара тр. Рада Міністрів – по розсмотріню в режімі поза засіданьом – приняла 5. Рапорт з реализациі Польском Республиком Рамовой конвенциі про охорону нацийональных і етнічных меншын. Є то пятый рапорт зрыхтуваный для Ґенерального Секретаря Рады Европы, был він зробленый на основі інформаций переданых м.ін. орґанами публичной адміністрациі та експертскым середовиском.

Рапорт чыслит 76 стран і поділеный є на дві части. Перша обнимат загальну характеристику меншын в Польщы, друга односит ся до реализациі обовязків выникаючых з поєдных статій Рамовой конвенциі в однесіню до реализаций з попереднього рапорту. В векшости пунктів авторы рапорту подают, што не однотувано змін в однесіню до попереднього документу. Дрібницьово натоміст представлены сут діяня, што были підниманы державом в періоді 2017-2021, котрых цілю было підтриманя і розвиток достоменности нацийональных і етнічных меншын та доступ до середків масового переказу. В найновшым рапорті поміщено тіж м.ін. актуализацию списку ґмін, в котрых хоснуваны сут назвы в языках меншын. Найвеце місця в рапорті занимат характерситика стану мешынового вчыня. Цілый рапорт доступный єст на сайті Міністерства Внутрішніх Справ і Адміністрациі як властивого орґану до справ меншын.

«Забытый світ Лемків і Руснаків» – глядают експертів

Ґміна Устя Рускє реализує проєкт «Забытый світ Лемків і Руснаків» спілфінансуваный з середків Проґраму Трансграничной Спілпрацы Interreg V-A Польща-Словация 2014-2020 і в звязку з проєктом запрашат експертів Ґрупы дс. будовы музейного туристичного продукту – Музею Лемків і Русинів. Експерты повинны мати знаня з обшыри туристикы або заряджаня туристиком, знаня про традициі, спадковину та культуру Русинів, што мож потвердити діяльністю ци інчыма осягнінями. Цілю діяня Ґрупы є будова туристичного продукту – музею Лемків і Руснаків, та введіня постійных механізмів спілпрацы і комунікациі медже партнерами проєкту. Плянуваны сут 32 стрічы в Польщы і на Словациі (Ґміны: Устя Рускє, Зборів, Кружлів). Експерты не будут отримувати вынагороджыня. Заінтересуваны особы можут складати аплікациі до кінця січня/януара в будинку Ґміны Устя Рускє.

Польско-словацкы бізнесы

В минулый четвер 19. січня/януара прошла в Кракові одкрыта конференция пн. «Doing business in Slovakia», котру орґанізували Центр Business in Małopolska та Польско-Словацка Промыслово-Гандльова Ізба. Як підкрислили орґанізаторы, в 2021 р. Словация была для Польщы 10. партнером в експорті, а подля даных Головного Статистичного Уряду польско-словакы гандльовы обороты в 2021 р. вынесли веце як 12 600 млн евро, што означат звекшыня о 23% в однесіню до 2020 р. Головном цілю конференциі было передати малопольскым

фірмам помічны інформациі, жебы рішыти войти на словацкій рынок, зміцнити там свою позицию, змінімализувати ризико і уникнути найчастійшых блудів. Стріча была і нагодом, жебы поглубити знаня і стірити експертів і практиків словацкого рынку. Патронат над подійом тримали Маршалок Малопольского Воєвідства, Польска Аґениця Інвестициі і Гандлю та Амбасада Словацкой Республикы.

Анкєта про розвиток Ґміны Санкова

Ґміна Санкова вєдно з інчыма малопольскыма курортами приступує до опрацуваня Стратеґіі Розвитку Малопольскых Курортных Ґмін в перспективі 2021-2027. То необхідный документ, жебы мочы старати ся через самоуряды о середкы на розвиток публичной і загальнодоступной інфраструктуры звязаной з курортном діяльністю. Жебы ліпше окрислити пріоритеты, ґміна просит выполнити анкєту звязану з опінійом жытелів ґміны, але і туристів, курортників і вшыткых заінтересуваных про оціну ґімны як курорту, про єй дотеперішню оферту, добры і слабы страны. Анкєта є коротка, доступна до выполніня онляйн на сайті ґміны Санкова.

Мґр. Петро МЕДВІДЬ, ЛЕМ.фм

Другым віцепріматором Пряшова ся став Русин – Петро Крайняк, мол.

Місто Пряшів по октобровых комуналных вольбах вже має в уряді нового пріматора Франтїшка Ольгу, а нове зложіня містьского заступительства уж має за собов і перше робоче засїданя.

На постї другого выцепріматора быв потвердженый Петро Крайняк, котрый є познатый межі Русинами з нашого возродного руху. Єго стрыком є отець **Франтїшек Крайняк**, ініціатор перекладів русиньскых літурґічных текстів, в русиньскім русї ся довгодобо анґажує і єго отець **Петро Крайняк старшый**, професіёв правник.

Новый другый віцепріматор абсолвовав Середню лїсницьку школу в Пряшові. По закончіню воєньской службы продовжовав штудовати на Ґрекокатолицькій теолоґічній факултї Пряшівской університы в Пряшові.

Пять років учів на основній школї в селї Свинія коло Пряшова. В роках 2012 аж 2013 робив на Урядї уповномоченого влады Словацькой републікы про народностны меншыны в Братїславі. В роках 2016 аж 2020 быв державным секретарём Міністерства школства, наукы, баданя і шпорту Словацькой републікы.

На тім постї ся анґажовав главнї в тім, жебы ся школьске навчаня русиньского языка розшырило в реґіонах, компактно заселеных русиньскым жытельством.

Од 2010-го року без перервы є посланцём містьского заступительства в Пряшові за волебный округ Соливар, Сольна Баня, Швабы. В роках 2013 аж 2017 быв і посланцём Пряшівского самосправного края.

Од початку єствованя мултіетнічной партії Most-Híd, основаной на обчаньскім прінціпі, быв єй активным членом і фунцкіонарём. По злучіню мадярьских політічных партій, враховано партії Most-Híd, до єдного субєкту SZÖVETSÉG – ALIANCIA, став ся членом той партії, в рамках платформы Most-Híd.

Петро Крайняк, окрем іншого, є і публіцістом. В реґіоналній, народностній і церьковній пресї публіковав понад 200 статей а выдав штири властны публікації.

Довгы рокы быв активным і в русиньскім русї і в русиньских орґанізаціях. Таксамо є знамый тым, же му залежить на сохранїню гробів вызначных русиньских особностей, быв при неєднім одкрываню памятных табел вызначным русиньскым особностям, часто быв і ініціатором такых активіт.

В рамках меджінародной научной конференції з назвов 20 років высокошкольской русиністікы, яка проходила у 2018-ім році в Пряшові, Петро Крайняк быв, окрем іншых, **нагородженый Преміёв Кіріла і Методія за розвиток русиньского языка.**

РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать **Академія русиньской культуры в СР (6х ročne, náklad 1100 ks, IČO: 17079748).** Предплатне 12 евр. Адреса редакції: **Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 080 01 Prešov, SR.** Телефон: **0917 171 912.** Шефредактор: **Мґр. Александер Зозуляк**, языковый редактор: **ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД.,** редактор: **Мґр. Михал Павліч, ПгД.** Реґістрачны числа: **ISSN 1339-5483, EV 328/08, MIČ 49 589**. Адреса на інтернетї: **www.rusynacademy.sk**, e-mail: **zozulakpo@gmail.com**. Выдане 20. февруара 2023 р.

KULT MINOR
FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN
Realizované z finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

• У функції другого віцепріматора Пряшова быв потвердженый Петро Крайняк, котрый є знамый меджі Русинами з нашого возродного руху.

• *Участници і орґанізаторы 9-го семінара ку літературному конкурзу Марії Мальцовской на пряшівскім Інштітутї русиньского языка і културы Пряшівской універзіты: (зліва) Кветослава Копорова, Мілан Ґай, Миколай Коневал, Людміла Шандалова (2. місце), Мірослав Жолобаніч (1. місце), Марія Шмайдова (3. місце) і Аліца Вєтошевова. Фото: Михал Павліч.*